

Η ΦΥΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΓΑΔΑΡΟΥ

ΗΤΟΙ

ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΕΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ εἰκοστὸς αἰώνας εἶχε προχωρήσει στὴ δεύτερη δεκαετία του καὶ οἱ βιβλιοπῶλές τῆς Κρήτης, (ὁ πατέρας μου ἦταν βιβλιοπώλης στὸ Ἡράκλειο ἀπὸ τὸ 1879), πλάι στὰ βιβλία ποὺ ἔφεραν ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, ἔακολουθοῦσαν νὰ προμηθεύωνται τέτοια καὶ ἀπὸ τὴ Βενετιά. Ἦταν μιὰ παλιά καὶ ἀξιωματημένη ἐπιβίωση.

Τὸ ἑλληνικὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ», μ' ἐμβληματὶ τοῦ τὸ μαγικὸ πουλί, ποὺ πετάει φεύγοντας ἀκέραιο μὲς ἀπὸ τὶς φλόγες, ἦταν ἀκόμη στὴ ζωὴ καὶ ἔακολουθοῦσε νὰ τυπώνῃ ἐκκλησιαστικὰ καὶ λαϊκῆς χρήσης βιβλία, ποὺ ξωδεύονταν στὶς πολλὰς τότε τουρκοκρατούμενες ἑλληνικὲς περιοχὰς καὶ στὰ νησιά, τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο, τὰ Δωδεκάνησα, Σάμο, Χιό, Μιτυλήνη κ. λ.

Τὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τῆς Βενετίας ἦταν καλύτερα ἀπὸ τῆς Ἀθήνας, μὲ καθαρώτερα στοιχεῖα καὶ προσεχτικώτερο τύπωμα, μὲ κόκκινα τὰ κεφαλαῖα τῆς ἀρχῆς τῶν παραγράφων, μὲ στερεώτερα δεσμά καὶ μὲ τὸ λαμπρὸ χαρτί τους.

Πότε ἔκλεισε τὸ τυπογραφεῖο ὁ «Φοῖνιξ» δὲν ξέρω. Πάντα - πάντα ἦταν τὸ τελευταῖο ἀπὸ μιὰ σειρά τέτοιων ἑλληνικῶν ἐργαστηρίων, ποὺ ἀπὸ πεντακόσια χρόνια δούλευαν ὁμορφα καὶ φώτιζαν τὸ γένος ἀπὸ τὴν καρδιά τῆς Ἀδριατικῆς.

Οἱ ἀφορμὲς ποὺ προκάλεσαν τὸ κλείσιμό του — φανερές. Ὑστερὰ ἀπὸ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους καὶ τὸ συμμαζῶμα τοῦ ἔθνους γύρω στὸ λεύτερο Κράτος, ὅλοι κόβαν τὶς ἐμπορικὲς συναλλαγὰς μὲ τὸ ἑξωτερικό. Οἱ συγκοινωνίες ἦταν εὐκολώτερες καὶ φθηνότερες μέσα στὸ Κράτος καὶ οἱ δασμοὶ μικρότεροι. Ἡ ἀγορὰ κλείστηκε γιὰ κάθε προμήθεια ποὺ γινότανε πρὶν ἀπ' ἔξω καὶ ὁ δοῦλος Ἑλληνισμὸς δὲν ἀρκοῦσε πιά γιὰ νὰ συντηρῇ τυπογραφεῖα στὴ Βενετιά.

Πλάι στὰ ὠραῖα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, ποὺ μᾶς προμήθευε ἡ Βενετιά, παίρναμε ἀπὸ κεῖ καὶ μιὰ σειρά κοσμικὰ βιβλία, πάλι σύμφωνα μὲ παλιά καὶ ἀδιάκοπη προτουρκικὴ παράδοση. Στὰ βιβλία τοῦτα μέσα ἦταν ὁ Ρωτόκριτος τοῦ Κορνάρου, ποὺ δὲν ἔπαψε ἀπὸ τὶς πρώτες του κεῖνες ἐκδόσεις νὰ τυπώνεται στὴ Βενετιά καὶ νὰ πουλιέται παντοῦ. Ἐπειτα τὰ τρία ἀνώνυμα στιχουργήματα: ἡ «Εὐμορφὴ Βο-

σκοπούλα», ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» καὶ ἡ «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλεποῦς διήγησις χαρίεις (sic)», πού ὁ λαὸς τὴν ἔλεγε «Φυλλάδα τοῦ Γαϊδάρου», καὶ πληθὺς ἄλλα.

Πρωτογνώρισα τὴ «Φυλλάδα» (ἔτσι θὰ τὴ γράφω γιὰ τὸ συντομώτερο) ἀπ' αὐτὲς τὲς βενετσιάνικες ἐκδόσεις, ὅταν ἤμουν ἀκόμα παιδί, ὅπως καὶ τ' ἄλλα παρόμοια βιβλία. Τὴ «Βοσκοπούλα», τὴ «Θυσία» καὶ τὴ «Φυλλάδα» τὲς ἤξερα πὲς ἀπέξω.

Ἡ φιλολογία μὲ τὰ ζῶα σὰν πρωταγωνιστὲς εἶναι πολὺ παλιά. Οἱ παλιοὶ Ἕλληνες κι οἱ Ρωμαῖοι ἔδιναν μεγάλη σημασία στοὺς μύθους τοὺς λεγόμενους τοῦ Αἰσώπου καὶ τοὺς λογάριζαν ἄριστο ἠθοπλαστικὸ μέσο. Τὰ ζῶα στοὺς μύθους παίζουν τὸ ρόλο τῶν ἀνθρώπων κάθε λογῆς. Μιλοῦν, χωρατεύουν, ξεγελοῦν ἕνα τ' ἄλλο κι ἡ Ἀλεποῦ κρατεῖ πάντα τὸν κύριο ρόλο. Στὸ Μεσαίωνα, ἀπὸ ἐπιβιώσες τῶν ἀρχαίων χρόνων, δημιουργεῖται στὴ Δύση δλάκερη φιλολογία γύρω στὴν Ἀλεποῦ. Στὴ Γαλλία πρωτοαναφέρεται τὸ «Μυθιστόρημα τῆς Ἀλεποῦς» (*Le Roman du Renard*) στὶς ἀρχὲς τοῦ δέκατου τρίτου αἰώνα. Τὸ 1250 μεταφράζεται σὲ μιὰ διάλεχτο τῶν Κάτω-Χωρῶν. Πρὶν ἀπὸ τὸ 1350 κάποιος ἀνώνυμος τὸ ξαναδουλεύει καὶ τὸ μεγαλώνει, φέρνοντάς το στὴ δυτικὴ Φλάνδρα. Τὸ κείμενο, μὲ σχόλια καὶ λοιπά, γραμμένα ἀπὸ τὸ Hendrik van Alkmaar, τυπώθηκε τὸ 1487 καὶ πάνω σ' αὐτὸ πλάστηκε ἡ πρώτη σε γερμανικὴ διάλεχτο διασκευή, πού μὲ τὸν τίτλο «Reynke de Vos» εἶδε τὸ φῶς στὸ Lübeck τὸ 1498. Ἡ ἀνατύπωσή του, πού ἔκαμε ὁ Hackmann στὰ 1711, χρησίμεψε στὸ Götthe γιὰ τὴν ἑμμετρὴ σὲ δαχτυλικοὺς ἑξάμετρος διασκευή του, πού τυπώθηκε τὸ 1794 μὲ τὸν τίτλο «Reineke Fuchs».

Ὁ Γάλλος σατυρογράφος Mathurin Régnier, πού ἔζησε κάμποσο στὴ Ρώμη καὶ πολλὲς ἀπὸ τὲς σάτυρές του εἰς ἔγραψε κάτω ἀπὸ ἰταλικὲς ἐπιδράσεις, στὴν τρίτη σάτυρά του, ἀπὸ τὸ στίχο 216 καὶ κάτω, δίνει περίπου τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας», μὲ πρόσωπα τὸ Λύκο, τὴ Λιόντισσα καὶ τὴ Μούλα. Θὰ σημειώσω πὼς καὶ μιὰ πρόχειρη σύγκριση τῆς σάτυρας τοῦ Régnier μὲ τὴν πολὺ παλαιότερη «Φυλλάδα», δείχνει τὴν ἀνώτερη ποιότητα τοῦ δευτέρου σ' ἐκφραστικὴ ἀκρίβεια, σ' ἐξυπνάδα καὶ χιοῦμορ, σὲ ψυχολογικὴ κατατόπιση καὶ σ' αἵσθηση τῆς πραγματικότητος. Ἔχομε καὶ στὴ «Φυλλάδα» τὰ ἴδια γνωρίσματα, πού βρῖσκομε καὶ στὰ μεταγενέστερα προϊόντα τῆς κρητικῆς μούσας.

Ὁ Régnier πιστεύει, πὼς οἱ Ἱταλοὶ πού τοῦ προμήθευσαν τὸ μῦθο, τὸν εἶχαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, ὅπως τόσους ἄλλους, καὶ ξεκινᾷ μ' ἕνα σφάλμα.

Or entend à ce point ce qu' un Grec en écrit.

Ὁ μῦθος ὅμως τῆς «Φυλλάδας» δὲν εἶναι, ἄμεσα τουλάχιστον, ἑλλη-

νικός. Βρίσκεται κι αὐτὸς μέσα στὸν κύκλο τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν παραμυθιῶν, ποὺ ἔχουν πρωταγωνίστρια τὴν τυπικὰ πονηρὴ, ὑποκρίτρια, ψευτοθρησκευομένη καὶ χωρὶς ἠθικὸ χαλινὸ Ἀλεποῦ καὶ ποὺ πλάστηκαν, γιὰ νὰ σατυριστοῦν τύποι ἀνθρώπινοι κάθε καιροῦ καὶ τόπου. Οἱ μῦθοι αὐτοὶ κυκλοφοροῦσαν ἀπὸ πολὺ παλιὰ καὶ στὴν Ἰταλία.

Τρεῖς τὸ λιγώτερο Ἰταλοί, πρὶν ἀπὸ τὸ Mathurin Régnier, μᾶς διηγέονται τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας»: Ἕνας ἀνώνυμος στὸ «Novelliere Antico» (μῦθος 91), ὁ Στέφανος Guazzo στοὺς «Διαλόγους» του κι ὁ Σκιπιδάνας Ammirato στὶς «Παροιμίες». Ἀξίζει νὰ προσέξουμε, πὼς καὶ στὶς τρεῖς ἰταλικὲς παραλλαγὲς παίρνουν μέρος τρία ζῶα, δηλ. ἡ Ἀλεποῦ, ὁ Λύκος κι ἡ Μούλα, τὸ θῦμα τῶν δυὸ θηρίων, ποὺ τελικὰ νικᾷ καὶ θριαμβεύει. Ἔτσι καὶ στὴ «Φυλλάδα» παίζουν τρία ζῶα. Μόνο ποὺ τῆς Μούλας τὴ θέσῃ τὴν παίρνει ὁ Γάιδαρος, γιατί, καθὼς φαίνεται, ἀπὸ κεῖνα τὰ χρόνια ἦτανε πιὸ συνηθισμένος στὴν Κρήτη ἀπὸ τ' ἄλλα ζωντανὰ τοῦ εἴδους του, καὶ σὰν τέτοιος πιὸ κατάλληλος γιὰ τὴ σάτυρα.

Ὅπως ὁ Mathurin Régnier, πολὺ μεταγενέστερος ἀπὸ τὸν ποιητὴ τῆς «Φυλλάδας», κινήθηκε νὰ γράψῃ σάτυρα μ' αὐτὸ τὸ θέμα, ἔτσι κι ὁ Lafontaine, μεταγενέστερος ἀπὸ τὸ Régnier, συνθέτει δυὸ σχετικoὺς μῦθους: Τὸν ὄγδοο τοῦ πέμπτου βιβλίου καὶ τὸ δέκατον ἑβδόμο τοῦ δωδέκατου βιβλίου τῶν μύθων του. Ὁ πρῶτος ἔχει τριανταεξὶ στίχους καὶ δυὸ μόνο πρόσωπα-ζῶα, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἀλογο. Εἶν' ἓνα σκίτσο χωρὶς δράση, ἀπ' ὅπου λείπουν ὅλες οἱ χάρες τῆς «Φυλλάδας». Ὁ δεῦτερος ἔχει τριαντατρεῖς στίχους καὶ πρόσωπα τὴν Ἀλεποῦ, τὸ Λύκο καὶ τ' Ἀλογο. Τοῦτος εἶναι πιὸ κοντὰ στὴ «Φυλλάδα». Εἶναι κι αὐτὸς μιὰ μονοκοντυλιά· μὰ τὰ κύρια γνωρίσματα βρίσκονται χωρὶς κόπο. Ὁ Λύκος πληρώνει καὶ δῶ τὰ σπασμένα, ὅταν σκίβῃ νὰ διαβάσῃ τ' ὄνομα τοῦ Ἀλόγου, ποὺ εἶναι τάχα γραμμένο γύρω-γύρω στὸ πέταλό του. Βιάζεται χωρὶς δισταγμὸ νὰ τὸ κάμῃ, γιὰ νὰ ρεκλαμάρῃ τὶς γνώσεις του στὴν ἀνάγνωσι, τὴν ὥρα ποὺ ἡ Ἀλεποῦ, ποὺ κατ'ἀλάβε πὼς κάτι τοὺς μαγεῖρενε τ' Ἀλογο,

s' excusa sur son peu de savoir !

Πηγὲς τοῦ Lafontaine — οἱ ἰταλικὲς τοῦ Mathurin Régnier. Αὐτὲς ποὺ εἶχε μπροστά του κι ὁ Ἀνώνυμος, ποὺ στιχοῦργησε τὸ «Συναξάριον τοῦ τιμημένου Γαδάρου». Σημειῶνω πὼς σε μιὰ παράγραφο τοῦ «Ἀσκημόπαπον» τοῦ Andersen, τὸ διωγμένο ἀπὸ παντοῦ πουλί, μπαίνει καὶ στὸ χαμόσπιτο μιᾶς χήρας, ποὺ ζῇ μ' ἓνα γάτο καὶ μιὰ κόττα. Τ' ἀγασταίε σὰ παιδιὰ της κ. λ. Τὰ χνάρια τοῦ μύθου τῆς «Φυλλάδας» εἶναι καὶ δῶ χεροπιαστά.

Σίγουρα θὰ ὑπάρχουν καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα λογοτεχνήματα ἐπίδρα-

σες ἀπὸ τὸ μῦθο μας. Καὶ τὰ λίγα ὅμως τοῦτα δείχνουν ἀρκετὰ τὴ διάδοση τοῦ μύθου, ἄρα καὶ τὸ σατυρικὸ ἐνδιαφέρον ποὺ παρουσιάζει. Κάτω ἀπὸ τὰ τρία πρόσωπα - ζῶα ἀναγνωρίζονται εὐκόλα οἱ τρεῖς μεγάλες μεσαιωνικὲς δυτικοευρωπαϊκὲς κοινωνικὲς τάξεις, τῶν εὐγενῶν, τοῦ κλήρου καὶ τῆς τρίτης τάξης, καὶ καυτηριάζεται, σκεπασμένα κι ἀνώδυνα, ἡ αὐθαιρεσία ποὺ χαρακτηρίζει τὴ συμπεριφορὰ τῶν δυὸ πρώτων ἀντίκρου στὴν τρίτη.

Ὅπως μᾶς λέει ὁ Κάρολος Krumbacher στὴν Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας (München 1897, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, σελίδα 880 καὶ κάτω), ὁ μῦθος εἶναι δυτικοευρωπαϊκὸς κι ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν παραμυθιῶν τῆς Ἀλεποῦς. Τὸ ἴδιο ὑποστηρίζει στὰ Προλεγόμενα τῆς ἔκδοσής του κι ὁ Ἰάκωβος Grimm.

Ὅμως ἡ «Φυλλάδα» δὲν ἔχει ἄμεση πηγὴ δυτικοευρωπαϊκὰ καὶ ἰταλικά πρότυπα. Ἄλλος πιὸ παλιὸς στιχομυθός, ἀνώνυμος κι αὐτὸς καὶ Κρητικὸς, εἶχε γράψει πάνω στὸν ἴδιο μῦθο ἓν' ἄλλο σατυρικὸ στιχομύθημα, ποὺ ἀπ' αὐτὸ καὶ μόνο κατάγεται ἡ «Φυλλάδα».

Ὁ Γουλιέλμος Wagner (1843 - 1880) στὰ *Carmina Graeca Medii Aevi* (Lipsiae in Aedibus B. G. Teubner, 1874) στὶς σελίδες 112 ἴσαμε 123, δημοσιεύει γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν περίφημο Βιενέζικο Κώδικα (Codex Vindobonensis Theologicus 244) τὸ ἀπὸ 393 ἀνομοιοκατάληκτους δεκαπεντασύλλαβους πολιτικοὺς στίχους «Συναξάριον τοῦ Τιμημένου Γαδάρου» καὶ σε συνέχεια, στὶς σελίδες 124 ἴσαμε 140, τὴ «Φυλλάδα» μὲ τὸν τίτλο «Γαδάρου, Λύκου καὶ Ἀλουποῦς Διήγησις Ὠραία» (ὅχι «Χαρίεις»).

Τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» ὁ Wagner τὴν ἔκασε μὲ πολλὴ εὐσυνειδησία σύμφωνα α) μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἰάκωβου Grimm τοῦ 1832 ποὺ εἶχε γίνει ἀπάνω σε συγκαιρινὴ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, καὶ β) μιὰ πάλι βενετσιάνικη λαϊκὴ ἔκδοση τοῦ 1871, ποὺ τοῦ προμήθεψε ὁ Σάθας.

Οὔτε ὁ Grimm οὔτε ὁ Wagner δὲν ἔχουν ἰδέα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀντιτύπου τῆς πρώτης ἔκδοσης τῆς Βενετίας τοῦ 1539, ποὺ ἀναφέρει ὁ Krumbacher, (ἐνθ' ἀνωτέρω σελίδα 883, *Hilfsmittel*). Ἴσως ἐπειδὴ, κι ἂν βρισκόταν ἀπὸ τότε στὴ βιβλιοθήκη τοῦ Μονάχου, δὲν εἶχε γίνει γνωστὴ ἢ ἐκεῖ παρουσία του.

Λὲν εἶχα γιὰ τὴ δουλειά μου παρὰ μόνον τὸν τόμο τοῦ Wagner. Ἀλλὰ τὸ ἀντίτυπο ποὺ χρησιμοποίησα ἔχει ἰδιαίτερη στὸ προκείμενο ἀξία: Προέρχεται ἀπὸ τὸ μῆμα τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδη, ποὺ μὲ τὴ διωθήκη του, δωρήθηκε στὸ Μουσεῖο Ἡρακλείου. Στὰ περιθώρια τῶν σελίδων τῆς «Φυλλάδας» ὑπάρχουν κάμποσες ἰδιόχειρες σημειώσεις καὶ διόρθώσεις τοῦ πατέρα τῆς κρητολογίας, ποὺ

χρησιμοποιοῦ στὴν ἔκδοσή μου, μνημονεύοντας προσεχτικὰ τὴν πηγὴ τους. Στὶς περισσότερες ἀπ' αὐτὲς ὁ Ξανθουδίδης, πλάι στὸ ἀρχικὸ τοῦ ἐπιθέτου του Ξ., ἢ καὶ χωρὶς αὐτό, βάζει ἓνα Μ. ἢ (Μ.) ποὺ δὲν εἶχα κατορθώσει νὰ ἐξακριβώσω τί σημαίνει, μ' ὅλο ποὺ εἶχα γιὰ καιρὸ προσπαθῆσει κι ἐρευνήσει. Φαινόταν ὅμως ὅτι πρόκειται γιὰ γραφὲς προερχόμενες ἀπὸ ἄγνωστη σε μένα ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας».

Ὁ διαλεχτὸς μεσαιωνοδίφης φίλος κ. Μανούσος Μανούσκακας, περαστικὸς ἀπὸ τὸ Ἡράκλειο, εἶχε τὴν καλὴ σὺννη, κατὰ παρακλήσή μου, νὰ κοιτάξῃ τὴν τόμο. Ὑστερα ἀπὸ προσεχτικὴ ἐξέταση, μοῦ εἶπε, πὼς εἶναι πολὺ πιθανὸ τὸ Μ. (Μ.) ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης, νὰ φανερῶν ἡ γραφὲς τῆς πρώτης βενετσιάνικης ἔκδοσης τῆς «Φυλλάδας» τοῦ 1539, ποὺ θὰ εἶχε προμηθευτῇ ἀπὸ τὸ Μόναχο ἀντίγραφό της, μὲ σκοπὸ νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργο. Κατὰ κακὴ τύχη τὰ κατάλοιπα τοῦ Ξανθουδίδη δὲν ἔχουν φυλαχτῇ στὶς ντόπιες βιβλιοθηκὲς, ὅπου θὰ ἦταν ἡ θέση τους, παρὰ βρίσκονται σκορπισμένα.

Παρατηρῶ, πὼς ἡ ἔκδοση τοῦ 1539, (ἂν εἶναι σωστὴ ἡ ἔκδοχή, πὼς οἱ γραφὲς ποὺ σημειώνει ὁ Ξανθουδίδης προέρχονται ἀπ' αὐτήν), δὲν εἶναι ἔκδοση τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ. Τοῦτο ἀποδείχεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς, πὼς πολλὲς γραφὲς ἀπ' ὅσες παραδίδουν οἱ ἄλλες λαϊκὲς βενετσιάνικες ἔκδοσες, ποὺ εἶχε ὑπ' ὄψη ὁ Grimm κι ὁ Wagner, εἶναι καλύτερες ἀπὸ τῆς ἔκδοσης τοῦ 1539. Θὰ πῇ, πὼς, παράλληλα πρὸς τὸ κείμενο τῆς «Φυλλάδας» ποὺ μᾶς δίνει ἡ πρώτη κείνη λεγόμενη ἔκδοση, κυκλοφοροῦσαν κι ἄλλα, συγκαιρινὰ ἢ παλιότερα, ποὺ δὲν τὰ ἤξερε ὁ ἐκδότης τοῦ 1539, τὰ γνώρισαν ὅμως οἱ μεταγενέστεροι ἐπιμελητὲς τῶν λαϊκῶν ἐκδόσεων.

Ὁ Ἰάκ. Grimm, ὁ μεγάλος γερμανολόγος, τὴν ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας» τὴν ἐπιχείρησε, ἀνατυπώνοντας αὐτοῦσια μιὰ λαϊκὴ βενετσιάνικη ἔκδοση, γιὰ νὰ τὴ στείλῃ στὸ συνιδρυτῆ τῆς γερμανιστικῆς ἐπιστήμης Κάρολο Lachmann, ἀποκλειστικὰ γιὰ τὸ λόγο, πὼς σχετιζόταν μὲ τὸ Reinhart Fuchs, ποὺ τοὺς ἀπασχολοῦσε καὶ τοὺς δύο. Γι' αὐτό, ἡ ἀμέλεια στὴν ἔκδοση καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρανοήσεων τοῦ γλωσσάριου, ποὺ ἀναφέρει ὁ Krumbacher, δὲν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία. Δὲν ἦταν εἰδικὸς γιὰ ἔκδοσες νεοελληνικῶν κειμένων. Τὰ προλεγόμενά του ὅμως, ὅπου θὰ γίνεται λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ καὶ τὴ διαμόρφωση τοῦ μύθου, δὲν ἦταν εὐκόλο, παρὰ τὴ ζωηρὴ ἐπιθυμία μου, νὰ τὰ συμβουλευτῶ, ἂν καὶ πιστεύω πὼς θὰ μοῦ ἦταν πολὺ χρήσιμα.

Ἀπὸ ἓνα em [endavít] Biceias στὸ κριτικὸ σημείωμα τῆς «Φυλλάδας» (στίχος 228) συμπεραίνω, πὼς ὁ Βικέλας ἀνακοίνωσε μ' ἐπιστολὴ στὸ Wagner τὴν ὥραία διόρθωση τοῦ *μεταῦτα σε μετ' αὐτά*. Στὸ σύγγραμμα τοῦ Ἀλεξάνδρου Οἰκονόμου «Τρεῖς Ἀνθρω-

ποι», πού μοῦ ὑπόδειξε ὁ λόγιος φίλος Νίκος Σταυρινίδης, Ἀθήνα 1953, τόμος II, σελίδες 267 καὶ κάτω, βλέπομε πὼς ὁ Βικέλας κι ὁ Wagner ἦταν φίλοι κι ἀλληλογραφοῦσαν γιὰ χρόνια. Ὅμως στὴ βιβλιογραφία τοῦ Βικέλα, πού παραθέτει ὁ Οἰκονόμου, δὲ γίνεται μνεία καμμιάς ἐργασίας τοῦ Βικέλα πάνω στὴ «Φυλλάδα».

Ὁ Ἀ. Ἀ. Παπαδόπουλος, διευθυντὴς τοῦ λεξικοῦ τῆς Ἀκαδημίας, (Κανίσκιον Φαίδωνι Κουκουλέ, Ἀθήνα 1953, σελίδες 386 καὶ κάτω), σ' ἄρθρο του γιὰ τὴ «Φυλλάδα», εἶναι ἐπιφυλαχτικὸς ὡς πρὸς τὶς γνώμες τοῦ Krumbacher. Δὲν κάνει κανένα λόγο γιὰ τὴν κρητικὴ καταγωγή τοῦ ἔργου, οὔτε τὸ συσχετίζει μὲ τοὺς ἄλλους καρπούς τῆς κρητικῆς γραμματείας καὶ μὲ τὴν Ἀναγέννηση. Κακίζει τὸν Krumbacher, γιὰτὶ θεωρεῖ τὸ μῦθο τῆς «Φυλλάδας» δυτικοευρωπαϊκόν. Ἀλλὰ ὁ Krumbacher δὲν ἀρνιέται τὴν ἀρχικὰ πιθανὴν ἑλληνικὴ καταγωγή του.

Δὲν τὸ πιστεύω ἀκόμα, ὡς ἱστορικὰ σωστό, τὸ νὰ ὑποστηρίζεται, πὼς ἡ «Φυλλάδα» ἀνήκει στοὺς τελευταίους αἰῶνες τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, κι ἂν ἀκόμα ὁ Krumbacher τὴν περιλαμβάνει στὴν ἱστορία του, μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄλλα κρητικὰ ποιητικὰ προϊόντα. Ὁ Krumbacher ἔγραφε πρὶν ἀπὸ τὸ 1897. Μὰ ἀπὸ τότε ἴσαμε τὸ 1953 ἡ μελέτη τῶν κρητικῶν κειμένων ἔφερε σημαντικὲς ἀλλαγές στὶς ἀποψεις τοῦ Krumbacher.

Ἡ περίοδος ἀνάπτυξης τῶν κρητικῶν γραμμάτων, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὸ Φώσκολο, πάει πιδὸ πολὺ μὲ τὴ Δύση παρὰ μὲ τὴν Ἀνατολή. Εἶναι μιὰ ἀρχὴ κι ὄχι ἓνα τέλος. Κάτι χρονικά, γεωγραφικά καὶ γλωσσικά διαφορετικὸ ἀπ' ὅ,τι ξέρομε γιὰ τὸ Βυζάντιο. Ἐκεῖ ἴσαμε τὴν τελευταία στιγμή βασίλευε ὁ δασκαλισμὸς τῶν γραμματισμένων κι ἡ πνευματικὴ φτώχεια τῶν ἀγράμματος. Στὴν Κρήτη τ' ἀνθισμα εἶναι καθαρὸ καὶ γενικό. Τὰ στιχουργήματα ξαμῶνουν στὸ σύνολο κι ὄχι σε μιὰ «ἐλίτα». Τὰ ποιητικὰ ἔργα ἐκδίδονται καὶ σκορπίζονται στὰ τετραπέρατα σε χιλιάδες ἀντίτυπα. Πρόκειται γιὰ ἓνα βαθμιαῖο ἀνέβασμα, πού ξεκινώντας ἀπὸ ψελίσματα καὶ πατώντας σκαλί-σκαλί, φτάνει στὸ Ρωτόκριτο καὶ ξαφανίζεται μὲ τὴν τελειωτικὴ κατάχτηση τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1669.

Ὅσο γιὰ τὸν τιμητικὸ τίτλο «Νίκος», πού ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», σὰν εἶδος παράσημο, κολνάζει στὸν ἀπίθανο θριαμβευτὴ τῆς ἄνισης ἀμάχης, εἶναι πιστεύω ἀρκετὰ φανερὴ ἡ ἀφορμὴ του, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται ἀπαράιτητο τὸ νὰ καταφύγωμε στὸν ἀρχαῖο κείνο «Νίκωνα». Νίκησε. Λοιπὸν πρέπει νὰ λέγεται Νίκος.

Δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τὴν πεζὴ διασκευὴ τοῦ «Συναξαριοῦ», πού ἀναφέρει ὁ Krumbacher, πὼς ἔγινε γιὰ τοὺς εὐλαβικοὺς ἀναγνώ-

στες, κι ὅπου γίνεται λόγος καὶ γιὰ τὸ "Ἅγιον" Ὅρος. Δὲν ξέρω, ἂν μετὰ τὸ 1874, πού τυπώθηκαν τὰ *Carmina* τοῦ Wagner, δημοσιεύτηκε καμμιά ἔκδοση τῆς «Φυλλάδας», ἔχτὸς ἀπὸ τὶς λαϊκὲς τῆς Βενετίας, οὔτε ἂν γράφτηκαν κι εἶδαν τὸ φῶς ἄλλες μελέτες σχετικές. Ὁ πωσδήποτε γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς δουλειᾶς αὐτῆς, νὰ δώσω δηλαδὴ ἓνα κείμενο καθαρὸ καὶ φροντισμένο, πού νὰ τραβήξῃ τὴν προσοχὴ καὶ τοῦ πλατύτερου κοινοῦ καὶ τῶν εἰδικῶν σ' ἓνα πνευματικὸ καρπὸ σ' ὅλα ἂντάξιο τῆς ἐποχῆς του, μοῦ ἔφτασαν ὅσα μπόρεσα νὰ διαβάσω καὶ νὰ χρησιμοποιήσω.

Ὁ τόμος τοῦ Wagner μὲ τὶς σημειώσεις τοῦ Ξανθουδίδου σιὰ περιθώρια' ἔπειτα ἡ σύσταση πού κάνει ὁ ἴδιος ὁ Wagner (ξέροντας καλὰ τ' ἀδύναμα καὶ τρωτὰ σημεῖα τῆς δικιᾶς του ἔκδοσης) σ' ἐμᾶς τοὺς Ἕλληνες, νὰ ξαναμελετήσωμε καὶ διορθώσωμε τὰ κείμενα (σελ. VIII.) καὶ τέλος ἡ ἐχτίμησή μου πρὸς τὴ «Φυλλάδα», ἦταν τὰ κίνητρα τῆς ἀπόφασής μου νὰ καταπιαστῶ μ' αὐτὴ τὴν ἔκδοση.

Μιὰ προσεχτικὴ μελέτη κι ἀντιπαράβολὴ τῶν κειμένων τοῦ «Συναξαριοῦ» καὶ τῆς «Φυλλάδας» μᾶς διδάσκει τὰ παρακάτω.

Α) Ἡ «Φυλλάδα», πού ἡ χρονολογία μιᾶς παλιᾶς ἔκδοσής της τὸ 1539 μᾶς εἶναι γνωστή, ἀποδείχεται σὰ μεταγενέστερη καὶ τεχνικώτερη διασκευὴ τοῦ «Συναξαριοῦ». Εἶναι σφάλμα νὰ θεωρήσωμε τὰ δυὸ τοῦτα στιχουργήματα σὰ μίμησες καὶ διασκευὲς ἑνὸς παλαιότερου προτύπου, καθὼς ὑποστηρίζει ὁ Krumbacher. Ὁ στιχουργὸς τῆς «Φυλλάδας» παρακολουθεῖ στίχο-στίχο τὸ «Συναξάρι». Παίρνει τοὺς καλοὺς στίχους καὶ τὶς ἔξυπνες εὗρεσες πού συναντᾷ στὴν πρόοδον τῆς δουλειᾶς καὶ μᾶς τὶς βάζει στὴ διασκευὴ του αὐτοῦσιες.

Στὸ μεταξὺ, πάλι στὴ πρόοδον τῆς δουλειᾶς, ὅλο κι ἐφευρίσκει καὶ προσθέτει ἐπεισόδια κι ἐπεξεργάζεται καλλιτεχνικὰ τὸ μῦθον, πού καὶ στὰ δυὸ εἶν' ἓνας κι ὁ ἴδιος.

Β) Ἡ γλωσσικὴ μορφή τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ τοποθετεῖ πολὺ πρὶν ἀπὸ τὸ 1500, περίπου τὸν καιρὸ πού ζοῦσε κι ἔγραφε στὸ Χάνδακα ὁ Στέφανος Σαχλίκης. Ἡ «Φυλλάδα» πάλι μᾶς παρέχει πολὺτιμο δείγμα τῆς θέσης πού εἶχε ἡ γλῶσσα, μέσα στὴν ἐξέλιξή της, κατὰ τὸ 1539, ὅταν ἀρχίζει νὰ παίρνῃ τὴ δόκιμη μορφή της.

Ξέρομε σήμερα, χάρις στὸ Μανούσο Μανούσακα, πὼς ὁ πιὸ παλιὸς Χανδακίτης ποιητὴς εἶναι ὁ Λινάρδος Δελαπόρτας καὶ ξέρομε μὲ ἀσφάλεια τὶς χρονολογίες τῆς δράσης του γύρω στὰ 1400. Ἡ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἔργων τοῦ Δελαπόρτα εἶναι γιὰ σήμερα τὸ πρῶτον γνωστὸ σκαλὶ στὸ δρόμον πού φέρνει στὴ «Βοσκοπούλα», στὸ Χορτάτο, στὸν Κορνάρο.

Ἀνάμεσα στὶς δυὸ χρονολογημένες ἄκρες Δελαπόρτα Φώσκολου

διανύθηκε ἓνας δρόμος ἀπὸ κοντὰ τρία ἑκατόχρονα. Ἡ πρώτη ἐκδοσὴ τῆς «Φυλλάδας» τὸ 1539 μοιράζει τὴ χρονικὴ τοῦτη περίοδο περιόπου στὰ δυό. Τὸ δεύτερο μισό, ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» ἴσαμε τὸ «Φορτουνᾶτο», μᾶς εἶναι ἀρκετὰ γνωστό, ὥστερα ἀπὸ τόσες ἐργασίες ποὺ εἶδαν τὸ φῶς. Τὸ πρῶτο μισό, ἀπὸ τὸ Δελαπόρτα ἴσαμε τὴ «Φυλλάδα», εἶναι λιγώτερο διερευνημένο. Σ' αὐτὸ πέφτει ἡ ζωὴ κι ἡ δράση τοῦ Χούμνου, τοῦ Μπεργαδῆ, τοῦ Σαχλίκη, τοῦ ποιητῆ τοῦ «Συναξαριοῦ» κι ἄλλων Κρητικῶν, ποὺ τὰ ἔργα τους βρίσκονται στὸ Βιεννέζικο Κώδικα κι ἄλλοῦ.

Πιστεύω πὼς ἡ γλῶσσα καὶ γενικὰ ἡ μορφὴ τοῦ «Συναξαριοῦ» τὸ βάζουν χρονολογικὰ πιὸ κοντὰ στὸ Δελαπόρτα, παρὰ στὴ «Φυλλάδα», γύρω δηλαδὴ στὰ χρόνια τῆς Ὑλώσης καὶ πρίν.

Γ) Στὸ «Συναξάρι», ὅπως καὶ στὸ Δελαπόρτα, βρίσκουμε πρωτόγονη στιχουργικὴ, ποὺ μᾶς θυμίζει κάπου - κάπου τ' ἀνεξέλιχτα βυζαντινὰ δεκαπεντασύλλαβα στιχουργήματα. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὼς ὁ Δελαπόρτας εἶναι λόγιος κι ὁ ποιητὴς τοῦ «Συναξαριοῦ» περισσότερο λαϊκὸς στιχουργὸς μὲ μέτριο τάλαντο. Ἀπὸ ἀδεξιότητα κι ἀσιτάθεια γούστου ἀνακατεύει, ὅπως τοῦ ἔρχεται βολικὸ, ἀρχαϊκὰ καὶ συγκαρινὰ του γλωσσικὰ στοιχεῖα. Καταφέρνει ὅμως κάπου - κάπου νὰ βρῖσκη ζωντανὲς ἔκφρασεις, γεμᾶτες χιοῦμορ, μέσα στὸ τυχαῖο μᾶλλον συνταίριασμα τῶν δεκαπέντε συλλαβῶν. Δὲν τοῦ λείπουν κάπου - κάπου κι ὁλόκληροι στίχοι μὲ ἀξία κι ἐκφραστικὲς εὐρεσες πετυχημένες, πού, καθὼς εἶπα, ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδας» τὶς παίρνει αὐτοῦσιες, δείχνοντας τὸ φῖνο γοῦστο του.

Ὁ τελευταῖος εἶν' ἐπιδέξιος στιχουργός, ἔχει γοῦστο ποιητικὸ καὶ δὲ λείπει οὐτ' ἀπ' αὐτὸν τὸ πηγαῖο χιοῦμορ. Δὲ θὰ ὑποστηρίξω, πὼς ἡ στιχουργικὴ τῆς «Φυλλάδας» βρίσκεται στὸ ἐπίπεδο ἐκείνης ποὺ συναντοῦμε στὴν «Ἐρωφίλη» καὶ στὸ «Ρωτόκριτο». Τὴν πλησιάζει ὅμως κι ἴσως τὴν προετοιμάζει.

Δ) Καὶ τὰ δυὸ στιχουργήματα, χωρὶς νὰ κάνουν πουθενὰ λόγο γιὰ τὴν Κρήτη, εἶναι γραμμένα στὴν Κρήτη κι ἀπὸ Κρητικούς. Μὲ τὴ διαφορὰ, πὼς, ὅπως γίνεται μὲ τὰ ἔργα τῶν παλαιότερων, ἡ γλῶσσα τοῦ «Συναξαριοῦ» δὲν εἶναι καθάρια ἰδιωματικὴ, στὸ βαθμὸ ποὺ εἶναι τῆς «Φυλλάδας». Ὁ στιχουργός του ἀρχαίζει, σολοικίζοντας καὶ βαρβαρίζοντας ἀκατάπαντα, κι ἀποφεύγει τοὺς ἰδιωματισμούς. Ζοῦν χωρὶς ἄλλο ἀκόμα στὴν ἐποχὴ του λέξεις, τύποι κι ἔκφρασεις ἀρχαϊκώτερες, μὰ κατὰ κύριο λόγο ὁ δασκαλισμὸς ἀθγατίζει τὰ νεκρὰ στοιχεῖα. Ὅπως καὶ νὰ ἴναι τὰ ζωντανὰ κρητικὰ στοιχεῖα φτάνουν καὶ περισσεύουν, γιὰ νὰ στηρίξουν τὴν κρητικὴ καταγωγὴ τοῦ «Συναξαριοῦ».

Μάζεψα τ' ἀκόλουθα παραδείγματα: *κακομάζαλος, (ἀ)μπουκῶνας,*

ἀπηλογιούμαι, νὰ πέσω θέλω (= θὰ πέσω, κατὰ διόρθωση Ξανθουδίδη, στίχος 24), θωροῶ, συνθρύβω (κατὰ διόρθωσή μου, στίχος 37), συντρομάσσω, ξυλοσοφῶ, εὐννεφιάσε (ἀντὶ εὐννέφιασε), σύντεκνος καὶ συντέκνισσα, μεταγνώθω, πιδεξοσύνη, τοιλιμπουρδῶ καὶ τοιλιμπουρδισμα, ἐθώρειε, ὄρνιθα, κατάκι (ἀντὶ γατάκι), σήκωμαν οὐκ ἔχει (= δὲν ἔχει σηκωμό, δὲ μπορεῖ κανένας νὰ σηκώσει [τὴν κότα] ἀπὸ τὸ βάρος της, στίχος 187), ματοφρύδια, βαροφοριώνω, οἱ μύξες νεῦρα γίνονταν, στραβοκωλίζω (γιά γαιῖδαρους), ὁ πόδας, ἀνακούκουβα, γριλώνω (= γουριλώνω τὰ μάτια), ὠρδινιάσε, ἐκάτσε (ἀντὶ ὠρδίνιασε, ἔκατσε), κατασταίνω (= τοποθετῶ, ἐγκαθιστῶ), ξεματίζουκῶναι καὶ τσινᾶ (γιά γαιῖδαρους), καταλεφτῶς (= λεπτομερῶς, κατὰ διόρθωση δική μου στὸ στίχο 322), κοπανιά, ἔνε, ἐδῶκε (δυὸ φορὲς στὸ στίχο 368), κατασβολώνω — δείχνουν κατὰ τρόπο σίγουρο τὴν κρητικὴ καταγωγή.

Ἀντίθετα πρὸς τὸ «Συναξάρι» ἢ «Φυλλάδα» εἶναι γραμμένη σε δοκιμώτερο ἰδίωμα, μὲ πλεονάζοντες κρητικισμοὺς καὶ μὲ σχετικὰ λίγες παρέκκλισες λόγιες κι ἀρχαϊζουσες. Ἡ γλῶσσα της εἶναι τέτοια, ποὺ κι ἂν δὲν εἶχαμε τὴ χρονολογία τῆς πρώτης της ἐκδοσης, θὰ μᾶς ἦταν εὐκόλο μὲ μικρὸ λάθος νὰ εἰκάσωμε τὴν ἐποχὴ τῆς συγγραφῆς της.

Στὰ κριτικά κι ἐρμηνευτικά σχόλιά μου, ποὺ δὲν τὰ χωρίζω γιά τὴν ἀπλούστερη χρῆση τους, W. σημαίνει τὸν τόμο τοῦ Wagner «Carmina Graeca Medii Aevi». Τὸ Ξ. (M.) δίνει τὶς γραφές, ποὺ ὁ Ξανθουδίδης σημειώνει στὰ περιθώρια τοῦ ποτὲ ἀντιτύπου του τοῦ W., καὶ ποὺ εἶναι πιθανὰ οἱ γραφές τῆς πρώτης ἐκδοσης τῆς «Φυλλάδας». Σε τέτοια περίπτωση τὸ M. ἢ (M.) σημαίνει ἀντίτυπο Μονάχου. Ἀναφέρω κάθε φορὰ τὶς ὅχι λίγες διόρθωσες ποὺ ἔκαμα καὶ ποὺ μὲ εὐθύνουν. Στὸ κείμενο τὶς δίνω μὲ ἀραιωμένα στοιχεῖα.

Τὰ σχόλια συντάχτηκαν γιά νὰ κάμουν εὐκολώτερη τὴν κατανόηση τῆς «Φυλλάδας» ὅχι τόσο στοὺς εἰδικούς, ὅσο στὸ πλατύτερο κοινὸ τῶν φιλομούσων. Οἱ γλωσσολογικὲς παρατήρησες ποὺ κάνω, εἶναι σύμφωνες μὲ τὰ πορίσματα τῶν γλωσσολόγων Χατζηδάκη, Φιλήντα καὶ τῶν ἄλλων. Γίνεται μόνο ὑπενθύμισή τους.

Οἱ ἀριθμοὶ στὴν ἀρχὴ τῶν παραγράφων φανερώνουν τοὺς στίχους, ποὺ γι' αὐτοὺς γίνεται λόγος.

Γιά τὴν εὐκολία τῶν ἀναγνωστῶν δὲ χρησιμοποιοῦ τὶς συνηθισμένες συντομογραφίες καὶ τὰ λατινικὰ μονοσύλλαβα τῶν κρητικῶν ὑπομνημάτων, ποὺ μόνο φιλόλογοι θὰ μποροῦσαν νὰ νιώσουν εὐκόλα.

Κομμάτια τοῦ κειμένου ποὺ γι' αὐτὰ θὰ γίνη λόγος, τυπώνονται μὲ πλάγια. Τὸ σημεῖο (=) βάζεται ἅμα ἀκλουθοῦν ἐρμηνεῖς. Κριτικά κι ἄλλα βοηθητικά σχόλια χωρίζονται ἀπὸ τὶς λέξεις τοῦ κειμένου μὲ

ἄνω τελεῖες. Τὰ εἰσαγωγικά κλείνουν χωρία καὶ στίχους ἄλλων κειμένων.

ΓΑΔΑΡΟΥ, ΛΥΚΟΥ ΚΑΙ ΑΛΟΥΠΟΥΣ ΔΙΗΓΗΣΙΣ ΩΡΑΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΩΡΘΩΜΕΝΟ

Ἄρχοντες, νὰ γροικήσετε, ἂν θέλετε, δαμάκι,
ὁ Λύκος μὲ τὴν Ἀλουποῦ πῶς ἤπιαν τὸ φαρμάκι.
Πῶς ἦτονε ἡ ἀφορμή, πῶς ἐκαταπιαστῆκαν,
καὶ τί νοβέλλα πάθασι καὶ πῶς ἐντροπιαστῆκαν.

Σὰ φαίνεται, ὁ Γάδαρος ὁ καταφρονημένος, 5
πάντοτε κακορίζικος καὶ παραπονεμένος,
σ' ἀφέντην ἔλαχε κακόν, λωβόν καὶ ψωριασμένον,
φτωχὸν καὶ κακομάζαλον, πολλὰ δυστυχημένον.
Ποτέ του δὲν ἐχόρτιασε, ποτέ δὲν ἀναπαύτη, 10
νύχτια καὶ μέρα δέρεται σιτὸν κῆπο γιὰ νὰ σκάφτη.
Πᾶσα πουργὸν ἐφόρτωνε τὸ Γάδαρον ἐκεῖνον
κι εἰς τὸ παζάρι πῆγαινε κι ἀπτεῖνος μετὰ κεῖνον.
Λάχανα τὸν ἐφόρτωνε, κρεμμύδια καὶ μαρούλια,
ραπάνια, ἀντίδια, κάρδαμα, πράσσα, κοκκινολύλια. 15
Ἄχερο δὲν τοῦ βρῖσκετο, κριθάρι δὲν ποιάσσει,
νὰ δώσῃ τοῦ Γαδάρου του, νὰ φάῃ, νὰ χοριάσῃ.
Τὰ λάχανα καθάριζε καὶ τοῦ ἔριχνε τὰ φύλλα,
κι ὄντεν ἐσκόλα τὸ βρεαθὺ ἐφόρτωνέν τον ξύλα.
Κι ἀπὸ τὸν κόπον τὸν πολύν, τὴν δούλεψην τὴν τόση, 20
κι ἐκ τὲς ξυλιῆς ὁπού παιρνεν, ὥστε νὰ ξεφορτώσῃ,
ἀδύνεψεν ὁ Γάδαρος καὶ πλέα δὲν ἐμπόρει
κι ἀπὸ τὴν ψώραν τὴν πολλὴν σαμάρι δὲν ἐφόρει.
Χειμῶνα δὲν ἐδύνετον οὐδὲ καὶ καλοκαίρι
οὐδὲ γιὰ ξύλα νὰ ὑπᾶ οὐδὲ νερὸ νὰ φέρῃ. 25
Καὶ μιὰ Λαμπρή, μιὰ Κυριακή, τάχα λυπήθηκέ τον
καὶ πιάνει καὶ ξεστρώνει τον, ἔλυσε κι ἄφησέ τον,
νὰ πᾶ νὰ περιβοσκηθῇ, καμπόσο ν' ἀνασάνῃ,
νὰ φᾶ κλαδὶ ἀπὸ δεντροῦ κι ἀπὸ τῇ γῆς βοτάνι,
νὰ πέσῃ καὶ νὰ κυλιστῇ, τὸ στόμα του ν' ἀφρίσῃ, 30
νὰ φᾶ καὶ χόρτον λιβαδικῷ, νὰ πιῇ κι ἀπὸ τὴ βρύση.

Στὴ μιὰ μεριά τοῦ λιβαδιοῦ ἦτονε δάσος μέγα
 καὶ ὁ Λύκος μὲ τὴν Ἀλουποῦ ἐρχόντουσαν καὶ λέγει·
 «Ἴντα βουλή νὰ κάμωμε, τί σιράτα νὰ κρατοῦμε,
 καλὸ κυνήγι νὰ ἔρωμε σήμερο νὰ γευτοῦμε ;»
 Τότε καὶ οἱ δυὸ συμβάστηκαν καὶ συντροφιὰν ἐκάμα 35
 καὶ μέρα νύχτα ὁμόσασιν νὰ περπατοῦν ἀντάμα.
 Λέσιν· «Ἄς δράμωμε λοιπόν, εἰς τὸ λιβάδι ἃς πᾶμε,
 ἂν λάχῃ καὶ εὐρωμεν ἐκεῖ κυνήγι γιὰ νὰ φᾶμε».
 Καὶ παρευθὺς ἐκίνησαν στοῦ λιβαδιοῦ τὴ σιράτα,
 καὶ ἡ Ἀλουποῦ στοχάζετο, λέει· «Καλὰ μαντῆατα, 40
 κὺρ σύντεκνε· μοῦ φαίνεται, νὰ ἴναι καλὸ κυνήγι
 ὁ Γάδαρος, καὶ ἃς δράμωμεν γλίγωρα, μὴ μᾶς φύγῃ».
 Ὁ Γάδαρος τὸ γροίκησε, στέκει, ἀνασιενάζει,
 γυρνεύει λόγια νὰ τοὺς πῇ, ἔνα τ' ἄλλου νὰ μοιᾷζῃ.
 Στέκει, διαλογίζεται, πῶς νὰ τοὺς ταπεινώσῃ 45
 καὶ λέγει τότε μέσα του· «Τώρα νὰ παίζῃ ἡ γνώση !»
 Λοιπὸν αὐτοὶ ἐσίμωσαν μὲ τὴν ταπεινοσύνην
 καὶ μὲ πολλὴν γλυκύτητα καὶ μὲ τὴν καλοσύνην,
 καὶ χαιρετοῦν καὶ λέγουν του· «Κὺρ Γάδαρ ἐμας, γειά σου,
 χίλια καλῶς ἐβρήκαμεν ἐδῶ τὴν ἀφεντιά σου. 50
 Ἔλα νὰ πᾶμεν εἰς τὸ σκιὸς, νὰ πάρῃς λίγ' ἄερα,
 ν' ἀναποντῇς, νὰ δροσιστῇς καὶ σὺ καμμιάν ἡμέρα.
 Ἀντάμα νὰ μιλήσωμεν, ὁμάδι νὰ γευθοῦμεν
 καὶ ἀγάλη - ἀγάλη εἰς τὸ σκιὸς τὴν σιράταν νὰ κρατοῦμεν.
 Εἰς ἔνα σπῆτιν ὁμορφον νὰ πᾶ νὰ κοιμηθοῦμεν 55
 καὶ τὸ ταχὺ μὲ τὴν δροσιὰν πάλιν νὰ σηκωθοῦμεν».
 Πολλὰ αὐτοὶ ἐπάσχισαν, γιὰ νὰ τὸνε ξεβγάλουν,
 γιὰ ν' ἀκλουθήσῃ μετ' αὐτούς, στὸ σπήλιο νὰ τὸν βάλουν.
 Σὰν εἶδεν ὁ κὺρ Γάδαρος τὸ πῶς τριγύρω στέκουν,
 καὶ τὶ λαλοῦσι πρὸς αὐτόν, καὶ πῶς τὸν παραστέκουν, 60
 ἐνόησεν ὡς φρόνιμος καὶ βαρυνασιενάζει,
 καὶ πῶς νὰ κάμῃ μετ' αὐτοὺς στέκει καὶ λογαριάζει.
 Λέγει· «Ζῶων ταλαίπωρον εἰμαι ἐγὼ τοῦ κόσμου,
 ὅπου μὲ ταλαιπώρησεν ἀφέντης ὁ δικός μου.
 Ἀπάνω μου οὐδὲν βασιτῶ σάρκαν ἀλλ' οὐδὲ αἷμα· 65
 ὁμνέω σας ἀλήθεια καὶ δὲν σᾶς λέγω ψέμα.
 Καὶ περπατῶ, κλονίζομαι, τρέμω καὶ θέλω πέσει,
 οὐδὲ γιατρός, ὥσῃ γροικῶ, θέλει μὲ ὠφελέσει».
 Ταῦτά ἔλεγε ὁ ταπεινός, τάχατες γιὰ νὰ πάγωνν,
 γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτινούς, μήπως καὶ τόνε φάγουν. 70

Καὶ πάλιν λέγει· « Ἄρχοντες, νὰ πῶ τῆς ἀφεντιᾶς σας,
 ἐγὼ ἀγαπῶ κι ὀρέγομαι νὰ ἔχετε τὴν ὕγειά σας,
 γιατί θωρῶ τὸ κάλλος σας, τὴν ὄραιότητά σας,
 τὴν καλοσύνην τὴν πολλὴν καὶ τὴν γλυκύτητά σας,
 καὶ θέλω νὰ γλυτώσετε, νὰ ἔχετε τὴν ζωὴν σας, 75
 νὰ πᾶτε στὰ σπιτάκια σας καλὰ μὲ τὴν τιμὴν σας
 Καὶ φύγετε ὀγλίγωρα, τὶ ἀφέντης μου βιγλίζει
 καὶ μὲ ζαγάρια καὶ σκυλιὰ τὸ δάσος τριγυρίζει.
 Ὅταν θελήσῃ νὰ ἐβγῇ, νὰ πᾶ νὰ κυνηγήσῃ,
 δὲ βρῖσκει ἄλλος κυνηγὸς ὀμπρὸς του νὰ νικήσῃ. 80
 Γιατ' εἶναι μέγας κυνηγὸς, μέγας περὶ δικοπιότητος
 κι ἂν ἔν' καὶ πῆς καὶ φύγῃς τον βλέπε σε, ὅτι λανθάνει.
 Ὅντα τὸν πάρουν ἄρχοντες γιὰ νὰ περιδιαβάσουν,
 τὰ ὄρη ὅλα θρόνουνται, τὰ δάση συντρομάσουν,
 γιατί ἔχει σκύλους δυνατούς, ἔχει καὶ τὴν ἀνδρείαν 85
 σκύλους χοντρούς, λαγωνικά ἀπὸ τὴν Λομπαρδίαν.
 Πέτονται ὡς οἱ γέρακες ὡς ἀετοὶ γυρίζουν,
 λιοντάρια, λύκους καὶ θηριὰ, ὅσα βρουν, τὰ ξεσκίζουν.
 Καὶ ὅταν θέλῃ νὰ βαλθῇ νὰ πιάσῃ τὸ δοξάρι,
 οἱ λύκοι κι ὅλα τὰ θηριὰ τρέμουνσι σὰν τὸ ψάρι». 90
 Ταῦτά ἔλεγε ὁ Γάδαρος, μὴ νὰ τοὺς φοβερίσῃ,
 νὰ βρῇ κι αὐτὸς τὴν ἄδεια του, γιὰ νὰ παραμερίσῃ.
 Ἡ Ἀλουποῦ ἡ πονηρά, ἡ δολιοπανοῦργος,
 πάντα λογίζεται κακὰ ὥσάν ἐχθρὸς κακοῦργος.
 Τὰ λόγια δὲν τῆς ἔλαθαν ἐκεῖνα τοῦ Γαδάρου 95
 καὶ μὲ θυμὸν καὶ μάνητα λέγει του μονιτάρου·
 « Ἐδὰ θωρῶ, κὺρ Γάδαρε, κάνει ἡ ψυχὴ μου χέρι,
 κι ὀργίζεται σε περισσὰ σὰν τὸ κακὸ μαχαίρι.
 Μηδὲν ξυλοσοφᾶς πολλὰ, ὅτι χωριάτης εἶσαι.
 Στέκου αὐτοῦ καὶ σὴναι, ὥσάν χοντροὺς ποῦ εἶσαι. 100
 Μηδὲν θαρρῆς, κὺρ Γάδαρε, ὅτ' εἵμεστιεν ἐργάτες
 ἀπὸ κεινοὺς τοὺς ἄγροικους καὶ τοὺς κακοὺς χωριάτες.
 Ἐγὼ ἔμαι ἀστρονόμισσα, ἐγὼ ἔμαι καὶ μαντεύτρα,
 καὶ τοῦ κὺρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἐγὼ ἔμουνε μαθεύτρα.
 Ἐγὼ ἔμαι διδασκάλισσα τοῦ λόγου καὶ τοῦ μύθου 105
 κι αὐτὸν τὸν νομοκάνονα ἡξεύρω τον ἐκ στήθου.
 Καὶ σὺ γελᾷς μας φανερὰ ὀμπρὸς σὶδὸ πρόσωπόν μας,
 ποὺ θέλομε νὰ σ' ἔχωμεν ἐδῶ γιὰ πύτροπόν μας.
 Μὰ τὴν ἀλήθειαν, πρέπει σου νὰ παιδευτῇς μεγάλως,
 γιατί δὲν ἔχεις οὐστιασιν ἀπάνω σου οὐδὲ κάλλος. 110

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὅσαι ἀπαίδευτος, ὥς φαίνεται τὸ προῶμα,
 κι ὅπως δὲν ἔχεις φρόνεσιν οὐδὲ κατέχεις γράμμα,
 συμπάθιο πρόπει τὸ λοιπὸν νὰ ἔχῃς διὰ τὴν ὥραν,
 γιατί βρισκόμεσθιν ἐδῶ πολλὰ σιμὰ σὴν χώραν.
 Λέγω σου γοῦν ἀπὸ τοῦ νῦν, μάθε νὰ συντυχαίνῃς, 115
 καὶ τίμα τοὺς καλύτερος, ὅπου κι ἂν τοὺς λαχαίνῃς.
 Ψέμα μηδὲν εἰπῇς ποτέ, ἀλήθεια λέγε πάντα,
 νὰ ἔχῃς τὴν προτίμησιν κάλλια παρὰ τοὺς πάντας.
 Θωροοῦμε, καλοροῖζικε, καλὴν τὴν τύχην ἔχεις,
 καὶ μετὰ μᾶς εὐρέθηκες, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς, 120
 νὰ περπατήσῃς μετὰ μᾶς, ν' ἀναπανθῇς, νὰ ζήσῃς,
 τὴ συντροφιά μας τὴν καλὴ τότε νὰ τὴ γνωρίσῃς.
 Νὰ σὲ χειροτονήσωμεν, νὰ ὅσαι ἀποκρισάσῃς,
 καὶ μετὰ μᾶς νὰ περπατῇς, πολλὴν τιμὴν νὰ πάσῃς.
 Εἰς τὴν βουλὴν μας νὰ χωρῇς, εἰς ὅλα μας νὰ πράξῃς, 125
 ἂν ἔν' καὶ σφάλωμεν καὶ μείζ, ἐσὺ νὰ μᾶς διδάξῃς.
 Κι ἂν ἔν' καὶ σὺ μαθητευθῇς, νὰ ναι διὰ τιμὴν μας.
 χαρὰ σε σέ, χαρὰ σε μᾶς διὰ τὸν μαθητὴν μας.
 Καὶ νὰ περάσωμεν ὁμοῦ τὴν θάλασσαν, κι ἀντάμα,
 νὰ πᾶμε σὴν Ἀνατολὴν, νὰ βρωμεν πᾶσα προῶμα, 130
 νὰ ἴδωσώμεν τὰ στάμενα ἑτοῦτα ποὺ βαστοῦμεν
 καὶ μετὰ μᾶς τὸ διάφορον νὰ τὸ διαμοιραστοῦμεν».
 Σὰν εἶδεν ὁ κύρ Γάδαρος τὰς ἀποφάσεις τούτων,
 στανιῶς του ἀκολούθησεν ὥς φρόνιμος ὁπού ἔον.
 Προβλέπει καὶ τὸν θάνατον καὶ λέγει κάθε ὥρα 135
 «Ὅταν ἑτοῦτοι μ' εὗρασιν, ἦταν κακὴ μου ὥρα».

Κι οἱ τρεῖς τῶν εἰς τὴν θάλασσαν ἀντάμα κατεβῆκαν
 μιὰν βάρκαν ἐγυρέψαι, πάραυτας τὴν ἐβροῆκαν.
 Μέσα σ' αὐτὴν ἐμπήκασιν, ὅχι γιὰ νὰ φαρέψουν
 μὰ πέρα σὴν Ἀνατολὴν διὰ νὰ ταξιδέψουν. 140
 Εὐθὺς ἐκάμαν ἄρομενα, σὸ πέλαιος ἐβγῆκαν
 καὶ μαζωκτῆκαν καὶ οἱ τρεῖς, σὴν πρύμνῃ ἀνεβῆκαν.
 Καὶ κεῖ βουλὴν ἐποίκασιν νὰ ρίξουσιν μπαλλότια,
 διὰ νὰ ποίσουν ναύκληρον, νὰ ποίσουν καὶ ποδότια.
 Λοιπὸν ὁ Λύκος νὰ γενῇ ναύκληρος τοῦ τυχαίνει, 145
 ποδότιας ὁ κύρ Γάδαρος μπαλότια τοῦ ἐβγαίνει.
 Τὸν Λύκον ἡ κερὰ Ἀλουποῦ στέκεται καὶ παινᾷ του,
 τὸ πῶς τὰ βάνει σ' ὀρδινιὰ ὁμορφα τ' ἄρομενά του.
 «Χαίροις, τοῦ λέγει, σύντεκνε, πῶς τὰ καταλαμβάνεις

καὶ πῶς τὰ πιδεξεύγεσαι κι εἰς ὁρδινιά τὰ βάνεις. 150
 Ἡ προσευχὴ τῆς μάνας μου, τῆς καλογοῦς ἐκείνης,
 ἐκείνη μᾶς βοήθησε καὶ ναύκληρος ἐγίνης».
 Λέγει καὶ τὸν κῆρ Γάδαρον· «Βλέπε σε, μηδὲν σφάλῃς,
 κι εἶσε λιμῶνα γύρῃσι σίγουρον νὰ μᾶς βάλῃς.
 Βλέπε καλὰ τὴ στράτα σου, θώρειε τὸ μπουσουλὰ σου, 155
 νὰ μὴν παραστρατήσωμεν κι ἀπέκει σφάκελά σου».
 Καὶ τότες ἡ κυρὰ Ἀλουποῦ ἔπιασε τὸ τιμόνι
 καὶ τὸν πτωχὸν τὸν Γάδαρον στέκει κι ἀνατιμῶνει.
 «Γλήγορα, σκυλογάδαρε, πιάσε κουπὶ νὰ λάμῃς,
 γιὰτὶ θωρῶ καὶ δὲ γροικᾷς τὴν στράταν ὁποῦ κάμνεις. 160
 Ἐμᾶς εἶν τὸ ταξίδι μας νὰ πᾶμεν εἰς τὴν Τάνα
 καὶ θέλει νὰ ᾽ν ἡ πλώρη μας μέσα στὴν τραμουνιάνα.
 Καὶ σὺ τὴ στράταν ἔσφαλες καὶ πήγες πὲρ - ποτέντε
 καὶ γκρέμισάν μας τὰ νερὰ ὡς μίλια δεκαπέντε.
 Ἐδῶθεν ποῦ γκρεμίσσαμεν, ὁ θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσῃ, 165
 νὰ μὴ μᾶς ρίξουν τὰ νερὰ σ' κανένα ρημονήσι,
 ὅπου ψωμὶ δὲ βρίσκεται, οὐδ' ἔνε οὐδὲ βρύση,
 νὰ μὴ μᾶς εὔρῃ τίποτες καὶ κάμωμε καὶ χύση».
 Ἄνεμον εἶχασιν καλὸν κι ἦτον καλὴ εὐδία,
 καὶ μὲ χαρὰν ἀρμένιζαν καὶ μὲ καλὴν καρδιά 170
 Ἡ δ' Ἀλουποῦ ἡ πονηρὰ τοῦ σύντεκνοῦ τῆς λέγει·
 μὲ πονηρίαν καὶ κλεψιὰν ἀρχίνισε νὰ κλαίγῃ.
 «Καλὰ νὰ ἐγνωρίζετε, συντρόφοι ἐδικοὶ μου,
 τοῦτα ποῦ μέλλει νὰ γενῶν, σᾶς πόνειεν ἡ ψυχὴ μου.
 Στὸν ὕπνο μου εἶδα φανερὰ εἰτούτῃ τὴν ἐσπέραν, 175
 πὼς ἀποχωριζόμεσθην εἰτούτῃ τὴν ἡμέραν.
 Ἄστραψεν ἡ ἀνατολή, ἐβρόντησεν ἡ δύση,
 ὁ οὐρανὸς ἐμαύρισε, φουρτύνει θὰ νὰ ποίση.
 Προτοῦ μᾶς πάρ' ἡ θάλασσα καὶ μᾶς καταιπονίση,
 ποιήσωμεν τὰ πρόποντα ἐν ἐξομολογήσει». 180
 Λέγει καὶ τοῦ κῆρ Γάδαρου· «Πῶς εἶναι ἡ βουλὴ σου;
 Τὸ πρᾶμα τοῦτο βάλε το καλὰ στὴν κεφαλὴ σου».
 Λέγει τους· «Σὰν σᾶς φαίνεται, κάμετε γιὰ τὴν ὥρα,
 γιὰτὶ ὄντα σᾶς ἔομιξα, ἦτον κακὴ μου ὥρα».
 Ὁ Λύκος σὰν τὴν ἤκουσε, ὅλως ἀπενεκρῶθη, 185
 ὁ νοῦς του ἐσκοτίσθηκε, τὸ φῶς του ἐθαμπώθη.
 Λοιπὸν ἐδῶκαν τὴν βουλὴν γιὰ νὰ ξαγορευθοῦσι
 ἀπὸ τὰ κρίματα νὰ βγοῦν, νὰ τὰ ξεφορτωθοῦσι.
 Τότες ὁ Λύκος ἄρχισε γιὰ νὰ ἐξομολογᾶται,

ὅλα του τὰ καμώματα στέκει καὶ τὰ δηγᾶται. 190
 Λέγει· «Ὅσα καὶ ἂν εἶδῶ καὶ πρόβατα καὶ γίδια
 ἐλάφους καὶ μοσχάρια, βόδια καὶ χοιρίδια,
 σκοιῶνω τα καὶ τρώγω τα, ὅπου καὶ ἂν τὰ λάχω,
 καὶ εἴ τι μοῦ μένει, κρύβω το, αἴθριο πάλι νὰ ᾔχω.
 Δὲν ἔδιδα ποτὲ τινὸς ἀπὸ αὐτὰ μπουκούνι 195
 ἄμ' ἔσωνα καὶ τὰ ἔκρυβα κοντὰ στὸ παραβούνι.
 Καὶ μεταγνώθω τὸ κακὸν ὁποῦ ἔκανα τοῦ κόσμου,
 καὶ πῶς ἐκεῖνα τὰ κλεφτὰ τὰ ἔρωγα μοναχός μου.
 Λοιπὸν πηγαίνω στὸ βουνὸν ὁποῦ ἔναι τὸ μαυράδι,
 κυλιοῦμι ἅπανω εἰς αὐτὸ ἀπ' τοῦ πουργοῦ στὸ βράδυ 200
 καὶ γίνομαι καλόγερος, τὰ ροῦχα μου μαυρίζω,
 καὶ πάγω σὰν ἡγούμενος, σὰν πίσκοπος γυρίζω.
 Ἄλλο οὐδὲν ἐπίσταμαι παρὰ κακὸ νὰ κάνω,
 καὶ εἰς τὴν ἀθλίαν μου ψυχὴν τὲς ἁμαρτίες νὰ βάνω.
 Δὲν εἶχα σι' ἁμαρτήματα γιατρὸν νὰ μὲ γιατρέψῃ, 205
 οὐδὲ καλὸν πνευματικὸν γιὰ νὰ μὲ ξαγορέψῃ.
 Σὰν ἤκουσεν ἡ Ἄλουποῦ κανάνυξιν τοιαύτην
 καὶ τὴν ἐξομολόγησιν ὁποῦ ἔκαμεν εἰς αὐτὴν,
 ἐθαύμασεν, ἐπαίνεσε καὶ ἀπομύρωσέ τον,
 εὐχήθηκεν, εὐλόγησε καὶ ἐσυχώρεσέ τον. 210
 Γυρίζει καὶ ἡ Ἄλουποῦ καὶ εὖ νὰ μολογήσῃ
 καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
 «Ἐγώ, ἀφέντη σύντεκε, ἐμπαίνω στὸ κωμάσι,
 ὅταν οἱ πάντες κάθωνται στὸ δεῖπνο γιὰ νὰ φᾶσι,
 καὶ ὅσες παπίτσες καὶ ὄρνιθες, χηνάρια καὶ ἂν βρεθοῦσι, 215
 ὅλα σκοιῶνω, πνίγω τα, νὰ μὴν πολυλογοῦσι.
 Καὶ παίρνω τα στὸ σιτόμα μου πέντ' ἔξε μαζωμένα
 καὶ μέρος εἶναι ζωντανὰ καὶ μέρος εἶν' πνιμένα.
 Καὶ κουβαλῶ τα στὸ κλαδί καὶ κρύβω τα στὸ δάσο
 καὶ δὲν ἐβγαίνω ἀπὸ κεῖ ὥστε ποὺ νὰ χορτάσω. 220
 Οἱ σκύλοι σὰ γροικῆσουνι, τοιλιμπουργῶ καὶ φεύγω
 καὶ δὲν τοὺς χρῆζω τίποτες, μὰ τρέχοντας χορεύω.
 Ἀνάγκη εἶναι τὸ λοιπὸν νὰ κλέψω γιὰ νὰ ζήσω,
 γιὰτὶ δὲν τό ᾔχει ἡ φύσις μου νὰ πάγω νὰ ζητήσω.
 Ἄλλ' οὐδὲ καταδέχομαι, νὰ πάγω νὰ δουλέψω, 225
 μόνον περιεργάζομαι τὸ τί νὰ πᾶ νὰ κλέψω.
 Αὐτὰ μὲ καθωδήγησαν ἐκεῖνοι οἱ γονεῖς μου
 καὶ μετ' αὐτὰ ἐξοῦσανε αὐτοὶ καὶ οἱ συγγενεῖς μου.
 Εἰς τὰ κρυφοκλεψίματα καὶ εἰς τὴν τεχνολογίαν

- ὁμοιάζω τὴν μητέρα μου ἐκείνην τὴν ἀγίαν. 230
 Κι εἰς τὰ τοιλιμπουρδίσματα κι εἰς τὴν πιδεξοσύνην
 ὁμοιάζω τὸν πατέρα μου κι εἰς τὴν γληγοροσύνην.
 Τίποτες δὲν ἀπόμεινεν ἂ π' ὅσα ξεῦραν κείνοι
 νὰ μὴ μοῦ τ' ἀρμηνέψουσι, κανένα νὰ μὴ μείνη.
- Πόσα καὶ γὰρ καθημερνὰ γεννᾷ ὁ λογισμός μου! 235
 Ὅσα ἂν ἀθὰ καὶ πλειότερα γέμει τα ὁ λαϊμός μου
 Τὸν Κύριον ἐδόξασαν τὸν περυσλογημένον
 τὸ πὼς ἐγέννησαν φυτὸν πολλὰ τετιμημένον.
 Μὲ τὴν εὐχή τους ζῶ καλά, ἀφέντισσα τοῦ κόσμου,
 ἀλλ' ἡ ζωὴ τῶν ὀρνιθῶν εἶναι ὁ θάνατός μου. 240
 Πολλὰ μοῦ παραγγείλασιν ἐκεῖν' οἱ συγγενεῖς μου
 καὶ πάλιν μὲ τὸ στόμα τους μοῦ τό 'παν οἱ γονεῖς μου'
 «Βλέπε σε, θυγατέρα μου, τὰ σπίτια τῶν ἀρχόντων,
 γιὰ ἔχουν σκύλους δυνατοὺς κι ὅν τινα πιάσουν, τρών τον. 244
 Ποὺ ἀφήνει σπίτια φτωχικά κι ἀρχοντικά γυρεύγει, 247
 ὁ διάβολος τοῦ κώλου του κουκκιά τοῦ μαγερεύγει» 248
 Καὶ νὰ θυμοῦμαι, μοῦ 'πασι, τῆς γράς τὸ καταλόγι. 245
 Κι ἀκούσετέ το, τί μιλεῖ, γροικῆσετέ το ὅλοι 246
- «Ἐγὼ οἱ τὲς χῆρες τὲς πτωχὲς τὲς καταδικασμένες, 249
 καθημερνῶς πολλὰς ζημιὰς ταῖς ἔχω καμωμένες. 250
 Μιὰ χήρα, μιὰ κακότυχη, καλὰ ποὺ δὲν ἐθώρει,
 νὰ γέρθῃ δὲν ἐδύνετο, νὰ κάτση δὲν ἤμπορει,
 καὶ σπίτι δὲν ἐπόταξεν, ἀμ' εἶχε μιὰν μπαράκα,
 εἶχε μιὰν ὀρνιθα παχειά, τὴν ἔλεγε Καβάκα.
 Αὐτὰ ἐγέννα δίκορκα, χοντρά παρὰ τὴν φύσιν, 255
 νὰ παραβγῇ στὴν πόρτα της δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ.
 Τὴν γράν ἐπιβουλεύουν καὶ θώρουν τὴν σὰ Χάρο,
 στὸν νοῦν μου μέσα λόγια ζα τὴν ὀρνιθα νὰ πάρω.
 Βλέπω, περιεργάζομαι, γὰ το ν, τὸν εἶχ' ἡ γραῖα,
 κι εἶχε τὴν τσίχα κόκκινη καὶ τὴν οὐρὰ μακρὰ. 260
 Ἡ γραῖα τοῦ 'χεν ὄνομα Παρδίση νὰ τὸν κοῦζῃ
 εἰς τὸ μαλλίν, εἰς τὴν οὐρὰν, ὅπως ἐμέν' ὁμοιάζει.
 Ἀγάπα καὶ τὴν ὀρνιθα, ἀγάπα τὸν Παρδίση
 κι' ὥσὰν παιδιὰ της τὰ βλέπεν, ἀγῶρι καὶ κορίτσι.
 Κι ἔνα βραδὺ στοχάζομαι, πὼς ἔλειπεν ὁ γάτης, 265
 κι ἀντὶς τὸν γάτην πῆγα γὼ καὶ κάθισα κοντὰ της.
 Καὶ βλέπει με ἡ κακογρά, θαρρεῖ κι ὁ γάτης εἰς με
 «Ἄς τὸν ταγίσω, λέγει, ἐδὰ καὶ πεινασμένος εἶναι».

Καὶ πιάνει με ἡ ἄθλια καὶ θὲ νὰ μὲ φιλήσῃ,
 νὰ μὲ ταγίσῃ τίποτες καὶ νὰ μὲ κανακίσῃ, 270
 σὰν εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ κάνῃ μὲ τὸν γάτον·
 καὶ μένα ἡ καρδιά μου ἔτρεμε καὶ κλονᾶτον,
 μήπως αὐτὴ ἡ κακογὰ λίσχῃ καὶ μὲ γνωρίσῃ
 καὶ πιάσῃ μ' ἀπὸ τὸν λαιμὸν καὶ σφίξῃ καὶ μὲ πνίξῃ.
 Πλὴν ἡ εὐχὴ τῆς μάνας μου καὶ τοῦ καλοῦ πατρὸς μου 275
 μοῦ βώθησε, κι ἡ κακογὰ ἐβγήκεν ἀπὸ μπρὸς μου.
 Τότες ἐγὼ σηκώνομαι μὲ τὴν πιδεξοσύνην
 καὶ σίμωσα τῆς ὀρνίθας μὲ τὴν ταπεινοσύνην.
 Εὐθὺς ἀπλώνω, πιάνω τὴν κάτωθεν τῆς τραπέζης
 καὶ λέγει μου ἡ κακογὰ «Ἄς τὴνε καὶ μὴν παίζῃς!» 280
 Ἐγὼ τὴν ἐκωλόουνα ἐκείνη τὴν Καβάκα
 καὶ κείνη ἐφτεροῦγιζε κι ἔκραζε «Κάκα, κίκα».
 Ἐφώναζεν ἡ ὀρνίθα κι ἡ γραῖα ἀπ' ὀπίσω·
 «Παρδίτση μου, καὶ γύρισε! Παρδίτση, στρέψ' ὀπίσω!»
 Κι ἀπὸ τῇ βιά μου τὴν πολλὴν ἐκόπ' ἡ δύναμή μου 285
 ὁ ἰδρωτὴς μου ἔτρεχεν ἀπ' ὄλο τὸ κορμί μου.
 Λοιπὸν ὥσὰν ἀπέσωσα εἰς τὸ βουνὸν ἀπάνω,
 ἐκάθισα ν' ἀναπαυθῶ, καμπόσο ν' ἀνασάνω,
 γιὰ νὰ γροικήσω καὶ τὴν γρὰν αὐτὴν τὴν κακομοῖραν,
 αὐτὴν τὴν κακομάζαλην κατακαημένην χήραν. 290
 Πολλὰ ἐκείνη ἔκλαψε, μεγάλα ἐλυπήθη,
 ὀλονυκτὶς ἐδέρευτο, ποσῶς δὲν ἐκοιμήθη.
 Λοιπὸν τῆς γραίας μ' ἐπιασαν τὰ λόγια κι οἱ κατάρες
 καὶ τότε παραιτήθηκα τοῦ κόσμου τῆς ἀνιάρης.
 Καὶ μεταγνώθω τὰ κακὰ ὁπώχω καμωμένα 295
 κι ὅσα δὲν ἔχω παντελῶς ἀπ' αὐτὰ δουλεμένα.
 Καὶ ἀναβαίνω σιτὸ βουνὶ νὰ πῶ τὴν προσευχή μου,
 πρὸς τὰ κακὰ τὰ ἔποικα νὰ σώσω τὴν ψυχὴ μου.
 Ἐνδύνομαι τὰ ράσα μου, κουρεύομ' ἀπατὴ μου,
 βασιτῶ σταυρὸν καὶ πατερμά, φορῶ καὶ τὸ μαντί μου 300
 καὶ δείχνω μεγαλόσχημη καὶ μοιάζω σὰν γουμένη
 κι εἰς τὴν καρδιά μου πονηριὰ ποσῶς δὲν ἀπομένει».
 Ἰδὼν ὁ Λύκος ἀληθῆ καὶ καθαρὰν καρδίαν,
 τὴν πρὸς Θεὸν ἐδλάβειαν καὶ τὴν ἐξαγορίαν,
 εὐσπλαχνικὰ ἐδάκρυσεν καὶ ἐλυπήθηκέ την 305
 κι ἄνοιξε τῆς ἀγκάλης του καὶ προσεδέκτηκέ την·
 «Ἄμ ἡ ν, σοῦ λέγω, σήμερον νὰ ᾽σαι εὐλογημένη,
 κι ἀπ' ὅλα σου τὰ κρίματα νὰ ᾽σαι συγχωρεμένη».

Λέγει καὶ ταῦτα πρὸς αὐτήν· «Κυρία μου μεγάλη,
 λαμπάδα εἶσαι ἀναφτὴ μὲ δίχως μανουάλι. 310
 Τὴν πόρνην καὶ τὸν Μανασσὴν ἐσὺ τοὺς ἐμμήθης,
 τὰ κρίματά σου εἶπες τα, κατὰ τὰ ἐνθυμήθης».

Τότες ἐστάθησαν ὁμοῦ, καὶ οἱ δύο συμβασιῆκαν,
 καὶ ἅπ' ὅλα τοὺς τὰ κρίματα αὐτοὶ συγχωρεθῆκαν.
 Λέγουσι καὶ τὸν Γάδαρον· «Ἐλα καὶ σύ, καλέ μας, 315
 καὶ ὅλα σου τὰ κρίματα στάσου καὶ ἀναγγιλέ μας.
 Ἴδέ, θυμήσου τα καλὰ καὶ μὴν τὰ λησμονήσης
 καὶ ἅπ' ὅλα σου τὰ κρίματα κανένα μὴν ἀφήρης».

Ὁ Λύκος τότε παρενθὺς ἐκάθισε κοντά της,
 φέρονει τὸν νομοκάνονα, θέτει τον ἐμπροστά της. 320
 Λέγει· «Κυρὰ συντέκνισσα, βλέπε νὰ μὴν κοιμᾷσαι,
 τὰ λόγια, ποὺ σοῦ θέλει πεῖ, κάμε νὰ τὰ θυμᾷσαι.
 Εὐθὺς ὁ Λύκος ἔπιασε χαρτὶ καὶ καλαμάρι
 Γαδάρου τ' ἁμαρτήματα ἐγγράφως νὰ τὰ πάρῃ.

Σὰν εἶδεν, ὁ κὺρ Γάδαρος, δὲν εἶχε τί νὰ ποίση. 325
 Καὶ λέγει ταῦτα πρὸς αὐτοὺς ἐν ἐξομολογήσει·
 «Ἐμένα ὁ ἀφέντης μου ἔπιανε καὶ ἔστρωνέ με
 καὶ μέσα σ' τὸ μεσάνυχτον στὸν κόπον ἔβανέ με,
 καὶ φόρτωιέ με λάχανα, σέλινα καὶ ἀντίδια
 σπινάκια καὶ μαρούλια, ράπανα καὶ κρομμύδια. 330
 Κι ἐγὼ ἀπὸ τὴν πείνα μου ὁπού 'χα σὰν τὸ σκύλο
 ἐγύριζα τὸ στόμα μου καὶ ἤρπουν κομματί φύλλο.
 Αὐτός, σὰν ἦτον αὐτυχος, πάντα ἐβίγλιζέ με,
 καὶ τὸ νὰ μέ 'θελεν ἰδεῖ, κακὰ ἐρράβδιζέ με,
 Μὲ βέρυα πάντα ἔδερε τὰ δόλια τὰ ἄφτιά μου, 335
 ἔδερε καὶ τὸν κῶλον μου καὶ ἐπόνουν τὰ πλευρά μου,
 καὶ ἀπὸ τὸν πόνον τῶν ραβδιῶν καὶ ἐκ τοῦ περισσοῦ κόπου
 ἀχάμνισάν μου τὰ νεφρὰ καὶ ἐσυχοποροκόπου,
 (τιμὴν νὰ ἔχετε ἐσεῖς, ἀφέντες ἐδικοὶ μου!)
 Ἐμένα τοῦτα φύλαγεν ἡ μοῖρα ἡ κακὴ μου. 340
 Ἄλλ' ὅμως ἐγροικήσατε τὰ ἁμαρτήματά μου
 καὶ συγχωρήσετέ μου τα καὶ ἐμὲ τὰ κρίματά μου».

Γροικώντας ταῦτα ἡ Ἀλουποῦ ἔσεισε τὸ κεφάλι
 καὶ λέγει πρὸς τὸν Γάδαρον μὲ μάνητα μεγάλη· 345
 «Τί τσαμπουνίζεις, Γάδαρε, καὶ τί στραβοκωλίζεις
 καὶ τί 'ν' αὐτὰ τὰ ψέματα καὶ τί 'ναι τὰ σαλίζεις;
 Στάσου ὁμπρὸς μας ὁμορφα καὶ πές μας τὴν ἀλήθεια
 καὶ μὴ μᾶς λές, κὺρ Γάδαρε, αὐτὰ τὰ παραμύθια.

- Ἀδτά ἔναι λόγια τῶν κλεπτῶν καὶ ψευματολογίης
 οὐ στέργομεν, οὐ θέλομεν τέτοιες μυθολογίης». 350
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Γάδαρος τῆς Ἀλουποῦς τὰ λόγια,
 ἀρχίνισε νὰ δέρονται, νὰ λέγῃ μοιρολόγια.
 Καὶ λέγει τοὺς· «Ἀφέντες μου, τί ἔχετε μὲ μένα;
 Καὶ ποῦρι τόσα κρύματα δὲν ἔχω καμωμένα.
 Μόνον τὸ μαρουλόφυλλον ὁπῶ ἔχω φαγωμένον, 355
 καὶ ποῦρι δὲν τὸ ἔκλεψα, μὰ τό ἔχω δουλεμένον».
 Ὁ Λύκος δὲ τῆς Ἀλουποῦς ἐγύρισε καὶ λέγει·
 «Τί τὸν ψηφᾷς τὸν Γάδαρον, ἂν δέρονται καὶ κλαίγῃ;
 Ἐσὺ τὸ νομοκάνονα ἀνοιξε, διάβασέ τον!
 Τὸ γράμμα ὅπου θὲς ἰδεῖ ἐσὺ ξεδιάλυσέ το!». 360
 Τότες τὸν Λύκον ἔκραξε καὶ στάθηκε κοντά της,
 ὁρίζει καὶ τῆς φέρονουσι τὸν νόμον ἐμπροστί της
 καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν ἀνοίγει καὶ διαβάζει·
 καὶ τότες τὸν κύρ Γάδαρον γυρίζει καὶ ἀτιμάζει·
 «Ἀφωρεσμένη Γάδαρε καὶ τρισκαταραμένη, 365
 αἰρετικὴ καὶ ἐπίβουλε, σκύλε μαγαρισμένη,
 νὰ φᾶς τὸ μαρουλόφυλλον ἐκεῖνο χωρὶς ξύδι!
 Καὶ πῶς δὲν ἐπνιγήκαμε σε τοῦτο τὸ ταξίδι;
 Ἄλλ' ὅμως, ἀσεβέστατε, κάμε νὰ τὸ κατέχῃς,
 ὁ νόμος κατὰ πῶς μιλεῖ, πλεον ζωὴν δὲν ἔχεις. 370
 Στὸ ἑβδομον κεφάλαιον τὸ ἡῦρηκα γραμμένον,
 νὰ ἔναι κομμέν' ἡ χέρα σου, τὸ μάτι σου βγλαμένον.
 Καὶ πάλιν στὸ δωδέκατον κεφάλαιον τοῦ νόμου
 λέγει νὰ σὲ φουρκίσωμεν ἐγὼ καὶ ὁ σύντεκνός μου».
 Ὅπως ἐδώκασιν βουλὴ νὰ τὸν σκοτώσουν τοῦτον, 375
 ἐκεῖνος λέγει μέσα τον· «ὦ κακὴ ὄρα πού τον!»
 Παραμερᾷ ὁ Γάδαρος τὸν Λύκον καὶ τοῦ λέγει,
 καὶ ἀπὸ τὴν παρὰ πόνεσιν ἀρχίνισε νὰ κλαίγῃ·
 «Ἀφέντη Λύκε, νὰ σοῦ πῶ δυὸ λόγια νὰ γροικήσῃς,
 ἀπεῖς μ' ἀγγίζει θάνατος, σὰν ἐγινεν ἡ κρίσις, 380
 τὸ χάρισμα ὁπῶ ἔχω γὼ δὲν θέλω νὰ τὸ κοῦψω,
 ζώντα μου θέλω κανεὸς· νὰ τοῦ τ' ἀποκαλύψω.
 Δὲν θέλω νὰ τ' ἀφήσω γὼ τὸ τάλαντον χωσμένον,
 μὰ θέλω κανεὸς πτωχοῦ νὰ τό ἔχω δανεισμένον,
 μήπως καὶ κολαστῶ καὶ ἐγὼ εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο, 385
 γιατί δὲν εἶν' ἀμάρτημα μεγάλο σὰν αὐτεῖνο.
 Ἦξευρε τὸ λοιπονιθὲς χάρισμα ἔχω μέγα
 ὀπίσω εἰς τὸν πόδα μου, σὰν οἱ γονεῖς μου λέγα.

Καὶ ὅποιος μόνο τὸ ἰδῇ τὸ χάρισμα ποὺ λέγω,
 ὅλοι του οἱ ἀντίδικοι φεύγουνσι, σοῦ δυνέγω. 390
 Ἄκουε, βλέπει καὶ μακρὰ, σαράντα μερῶ στράτα,
 κι εἰσὲ ροπὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ γροικᾷ καὶ τὰ μαντᾶτα».

Ὁ Λύκος ὥς τὸν ἤκουσε, ἐπίστευσε μοναῦτα
 καὶ πάει πρὸς τὴν Ἀλουποῦ καὶ λέγει της τοιαῦτα.
 Ἡ Ἀλουποῦ, σὰν ἤκουσε, μὴ γνούς τὴν πονηροῖαν 395
 καὶ τοῦ Γαδάρον τὴν βουλήν, ἔμεινε σ' ἀπορίαν.
 Καὶ λέγει· «Ἀφέντη σύντεκνε, τὸ χάρισμα αὐτεῖνον
 γοργὰ ἐπιμελήσου το, μίλησε μετὰ κείνον,
 καὶ κάμε ιρόπον κι ὀρδινιά, νὰ σοῦ τ' ἀποκαλύψη,
 νὰ σοῦ τὸ δείξῃ σήμερον, πάσχισε νὰ μὴ λείψῃ. 400
 Τοιαύτῃ χάρῃ θαυμασὴ νὰ μὴ χαθῇ ἐκ τοῦ κόσμου,
 νὰ τὴν ἐπάρω γὼ καὶ σύ, ὅπου σαι σύντροφός μου.
 Γιατ' ἔχομεν ἐχθροὺς πολλοὺς, ὅπου κακὸ μᾶς θέλουν·
 νὰ ξεύρωμε τὰ βούλονται καὶ κεῖνα ποὺ μᾶς μέλλουν».

Ὁ Λύκος τὸν κὺρ Γάδαρον ἔκραξε καὶ μιᾷ του 405
 καὶ κείνος τὸν ἐγροίκανε, πῶς στέκει καὶ γελᾷ του,
 καὶ μουρμουρίζει, λέγει του μετὰ γλυκὰ τὰ λόγια.
 Ὅλα κεινοῦ τοῦ φαίνονται καθάρια μεωρολόγια.
 Λέγει· «Ἀφέντη Γάδαρε, τίποτε μὴ φοβᾶσαι.
 Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἦρθα γυρεύνοντάς σε. 410
 Ἐφθὺς ἐβγάλαμε βουλή μετὰ τὴ συντέκνισσά μου,
 τότες ὄντα τὴν ἔκραξα κι ἤλθεν ἐδῶ κοντά μου,
 τὰ κρίματα νὰ λύσωμεν, ὅπῳ ἔχεις καμωμένα,
 καὶ νὰ τὰ συγχωρήσωμεν, νὰ ἴναι συμπαθισμένα.

Παρακαλῶ σε, δείξε μου ἐκεῖνο ποὺ κατέχεις, 415
 τὸ χάρισμα τὸ ἀκριβόν, ὅπου σὲ τὸν πόδα ἔχεις».

Ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθηκε καὶ ἔπαψε νὰ κλιίγῃ·
 «Μετὰ χαρᾶς, ἀφέντη μου, ὅτι ὀρίσης!» λέγει.
 Νὰ μὴν περᾶσ' ἡ σήμερον, καὶ γὼ νὰ σοῦ τὸ δείξω.
 Μ' ἀλήθεια τίποτες καὶ γὼ θέλω νὰ σοῦ ζητήσω. 420
 Αὐτὴν τὴν χάριν σὰν ἰδῇς, εὐθὺς νὰ μ' εὐλογήσης,
 κι εἰς τὴν ζωὴν σου κανεὶς νὰ μὴν τὴν μολογήσης».

«Νὰ σ' εὐλογήσω, Γάδαρε, καὶ νὰ σὲ συγχωρέσω,
 καὶ ἰάμαι πάντα σκλάβος σου εἰς προᾶγμα ποὺ μπορέσω».

Στὸν νοῦν τοὺς εἶχαν τὸ λοιπόν, νὰ λάβουνσι τὴν χάριν, 425
 κι εἰς αὐτεινοῦ τὸν σφόντυλα νὰ δέσουνσι λιθάριν
 καὶ τότες εἰς τὴν θάλασσαν συζώντανον νὰ ρίξουν
 καὶ νὰ τὸν κωλοσύρουνσι, ὥστε νὰ τονε πνίξουν.

- Νὰ τότε βγάλουν εἰς τὴν γῆν, τότες εἰς μιὸ νὰ πέψουν,
 νὰ ῥθουσιν ὅλα τὰ θηριὰ νὰ τότε μακελλέψουν. 430
 Νὰ κόψουσι τὰ πόδια του, νὰ τότε ξελαιμίσουν,
 νὰ τότε σκίσουν στὴν κοιλιά, νὰ τὸν παραγεμίσουν,
 νὰ τότε κάμουσι ψητὸν καὶ τότε νὰ καθίσουν,
 νὰ φᾶν, νὰ πιούσι, νὰ χαροῦν, ὥστε ποὺ νὰ μεθήσουν.
 Ἐκεῖνοι λέγασιν αὐτὰ καὶ αὐτὸς ἔκαμεν ἄλλα, 435
 καὶ ἔκαμε πράγματα πολλά, καμώματα μεγάλα.
 Τέτοια τῶς ἐκατάστεισε σὰν ἤθελεν αὐτός του:
 Λέγει τοῦ Λύκου ν' ἀνεβῇ στὴν πρύμνην μοναχός του
 καὶ ἔτσι τὸν ὀρδίνισσε: Γοῦραισι δὲ νὰ στέκη
 τρεῖς ὥρες καὶ νὰ δέεται, νὰ μὴ σαλεύσῃ ἀπ' ἔκει. 440
 Νὰ λέγῃ, νὰ παρακαλῇ· «Γάδαρε, σοῦ πιστεύω,
 καὶ δὲς ἐμένα χάρισμα, ἐκεῖνο τὸ γυρεύω».
 Καὶ μὲ πολλὴν εὐλάβειαν νὰ λέῃ τὰ πατερά του.
 Νὰ πάγῃ καὶ ἡ Ἀλουποῦ νὰ στέκεται κοντά του.
 Ὅταν στὸν Λύκον κατεβῇ ἡ βοὺλλωμένη χάρη, 445
 ἐκεῖ καὶ αὐτεῖν νὰ βρεθῇ, δαμάκι γιὰ νὰ πάρῃ.
 Τότες ὁ Γάδαρος εὐθὺς τζιλιμπουρδᾷ καὶ χρεῖ τον,
 καὶ ὄχι μόνον μιὰ φορὰ, μὰ δεύτερον καὶ τρίτον,
 καὶ ρίχνει τον στὸ πέλαγος, νὰ τονε πνίξῃ μέλλει,
 κακὰ καὶ κακῶς ἔχοντα, ὥσὰν αὐτὸς δὲν θέλει. 450
 Σὰν εἶδεν ἡ κερά Ἀλουποῦ τὸν Γάδαρον, πῶς κάνει
 ἀπὸ τὸν φόβον τὸν πολὺν ἀρχίνισε νὰ κλάνῃ.
 Καὶ τότες ὁ κὺρ Γάδαρος φωνάζει καὶ γκαρίζει
 καὶ συχνοκατουρεῖ πυκνὰ καὶ συχνοπορδαλίζει.
 Συχνὰ πηδᾷ, τζιλιμπουρδᾷ καὶ τὴν οὐρὰν σηκώνει 455
 πέφτει, κυλιέται, γέρονται καὶ ἐξωματίζουκάνει.
 Γυρεύει καὶ τὴν Ἀλουποῦ, τρέχει νὰ τὴνε σώσῃ
 καὶ μὲ τὸ μπουσδουγένι του καμπόσες νὰ τῆς δώσῃ.
 Κι αὐτὴ, σὰν εἶδε καὶ ἔγινεν ὁ Γάδαρος φρενίτης,
 στὸ πέλαγος ἐγκρέμισε καὶ ἔπεσε μοναχὴ της. 460
 Ἀπῆραν τὴν τὰ κύματα, στὸν Λύκον τὴν ἐβγάλαν
 καὶ ἀπὸ τὸν φόβον πῶλαβεν, ἔφώναζε μεγάλα.
 Ἐκάθισαν ν' ἀναπαυθοῦν, καμπόσον ν' ἀνασάνουν,
 Γαδάρου τὰ καμώματα ἐκεῖ τ' ἀναθυβάνουν.
 Ὁ Λύκος τὴν κερά Ἀλουποῦ ἐρώτα τὴν νὰ μάθῃ 465
 καὶ λέγει του, πῶς τρώμαξε καὶ ὁ νοῦς της πῶς ἐπάρθη.
 «Ὅλα του τα καμώματα στέκομαι καὶ λογιαῖζω
 καὶ δὲν θυμοῦμαι νὰ τὰ πῶ καὶ νὰ τὰ λογαριάζω.

Ἐκ τὴν κοιλιά του ἔβγαλεν ὥσάν ἀπελαίκι
 μακρὺ, χοντρὸ καὶ κόκκινο κι ἦτον δίχως μανίκι. 470
 Λέγει μου· «Ἦλα γλίγωρα! Τί στέκεις καὶ παντέχεις;
 Γιὰ νὰ σοῦ κάμω τὴ δουλειὰν ἐκείνη ποὺ κατέχεις!
 Καὶ τρόμαξα σὰν τ' ἄκουσα, κι ἔχεσα τὸ βρακί μου,
 ἄφηκα καὶ τὰ ροῦχα μου, γεμᾶτο τὸ σακκί μου,
 καὶ γκρέμισα σιτὸ πέλαγος, μόνο γιὰ νὰ γλυτώσω 475
 ἐκ τὴν περίσσα συμφορὰ κι ἐκ τὸ κακὸν τὸ τόσον».
 «Πές μου, κυρὰ συντέκνισσα, Γάδαρος ὄντα πῆδα,
 τ' ἀπελαίκιν ὁποῦ λές, ἐγὼ ποσῶς δὲν εἶδα».
 «Κὺρ σύντεκνέ μου, κάτεχε κι ἐκ τὴν κοιλιάν του βγῆκε,
 καὶ σείσθη καὶ λυγίσθη καὶ πάλι μέσα μπῆκε. 480
 Θαρρῶ, ὅτι ἡ κοιλία του νὰ ἔναι ἀρματοθήκη,
 κι εἰς ὃ τὶ πόλεμον ἐμπῇ, νὰ ἔχη αὐτὸς τὴ νίκη.
 Μπομπάρδες νὰ ἔχη μπρούτζινες, τουφέκια γεμισμένα,
 νὰ ἔχη καὶ βόλια ἀρίθμητα, δισσοῦκια κρεμασμένα.
 Ἡ τύχη μᾶς ἐβώθησε, νὰ μὴ μᾶς θανατώσῃ, 485
 καὶ πάλιν ὥς τὸ ὕστερον ὁ Θιὸς νὰ μᾶς γλυτώσῃ».
 Ρωτᾷ τὸν καὶ ἡ Ἀλουποῦ· «Σύντεκνε, πῶς ὑπάγεις;
 Καὶ πῶς ἐταπεινώθηκες; Καὶ πῶς ἐκατατάγης;
 Λέγει τὴν· «Μὴ με ἐρωτᾷς καὶ μὴ μοῦ συντυχαίνης 490
 κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς καλὸ μὴ παντεχαίνης».
 Θωρεῖς, κυρὰ συντέκνισσα, χωρὶς ἀδόντια εἶμαι,
 τό ἴνα μου μάτι ἔχασα καὶ τ' ἄλλο μου πονεῖ με.
 Ὡσὰν ἐτζίλιμπόρδῃσεν ἐξάρφνον κι ἔμπωσέ με,
 καὶ μέσα εἰς τὸ κούτελον ἡ κοπανιὰ ἔσωσέ με,
 ἐφάνη μου, ὁ οὐρανὸς ἐχάλασε κι ὁ κόσμος, 495
 καὶ ἄστραψε κι ἐβρόντησε κι ἐγίνη μέγας τρόμος.
 Κι ὄνταν αὐτὸς μὲ κτύπησε τὴν κοπανιὰν ἐκείνη,
 ἐπρήσθη τὸ κεφάλι μου κι ὥσάν ἀσκὶ ἐγίνη.
 Κι ἄστράψαι τὰ μάτια μου καὶ τάραξ' ὁ μυαλὸς μου
 καὶ τρόμαξαν τὰ σωθικά καὶ χάθη ὁ λογισμὸς μου. 500
 Ὁ νοῦς μου ἐσκοτίσθηκε, δὲν εἶναι μετὰ μένα,
 κι ἐπέσασι τὰ δόντια μου, δὲν ἔμεινε κανένα.
 Ἐγὼ, κυρὰ Συντέκνισσα, σ' ἐσὲν ἐθάρρουν πάντα,
 νὰ ξεύρης ὅλες τὲς δουλειῆς κι ὅλα τὰ κοντραμπάντα.
 Καὶ θάρρουν νὰ ἔχῃς φρόνεσιν, μυαλὸν εἰς τὸ κεφάλι 505
 κι ἐκ τὰ καμώματα αὐτὰ καὶ νὰ μὴ σοῦ σφάλλῃ.
 Γιατὶ καυχᾶσθαι καὶ ἔλεγε, πῶς ἦσουνε μαντεύτρα
 καὶ τοῦ κῦρ Λέου τοῦ Σοφοῦ ἦσουνε μαθητεύτρα.

Δὲ μοῦ ἴλεγε, πὼς ἤσουνε πουτάνα καὶ μεθύστρα
 καὶ φραντζιασμένη καὶ λωβή καὶ μιὰ κακὴ μανλίστρα, 510
 ὅπου μὲ ἐξεμαύλισες κι ἐπῆρες με μετὰ σου
 καὶ τὰ χαθῶ ἐκόντεψα ἐκ τὰ καμώματά σου.
 Πάντοτε σὺ μοῦ ἔλεγε, πὼς ἔχεις τόση γνώση,
 καὶ τὴν ὥρα ὁ κὺρ Γάδαρος ἐμᾶς τὰ ταπεινώσῃ!
 Δὲν ἔχω ἐγὼ τὴν γνώσιν του οὐδὲ τὴν πονηρίαν, 515
 ἄμμι' ἔχει αὐτὸς, ποὺ γέλασεν ἐμᾶς τὰ δυὸ θηρία».·
 Ἐκείνη ἀποκρίθηκε· «Σύντεκε, τὰ κατέχῃς,
 κανένα δίκιο εἰς αὐτὸ ἠξεύρω, πὼς δὲν ἔχεις.
 Ἡ γνώσις εἶναι πανταχοῦ σιτὸν κόσμον διασπαρμένη,
 κι εἰς ἅπαντας ἢ φρόνησις εἶναι διασκορπισμένη. 520
 Καλὰ καὶ εἶναι Γάδαρος καὶ καταφρονημένος,
 ἂν ἔν' καὶ κακορρίζικος καὶ καταδικασμένος,
 εἶδεν ὁ Θεὸς τὴν ἀδικίαν καὶ τὴν κακογνωμίαν μας,
 τὴν ἀνομίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν συκοφαντίαν μας,
 καὶ νόησιν τοῦ ἔδωκεν ἀντάμα μὲ τὴν γνώσιν 525
 δίχως τὰ ξεύρη μάθημα καὶ γράμμα ν' ἀναγνώσῃ,
 καὶ ρήτορας ἐγένηκε τὰ μᾶς καταμιτώσῃ
 καὶ μὲς ἀπὸ τὰ χέρια μας τὰ φύγῃ τὰ γλυτώσῃ.
 Καὶ ὅχι μόνον ἔφυγε μὰ κι ἐκοπάνισέ μας,
 ἀνόητους μᾶς ἔδειξε κι ἐκατασβόλωσέ μας. 530
 Ἐπῆρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας,
 ἐπῆρε μας καὶ τὴν τιμὴν κι ἐκατεντρόπισέ μας».·

 Χαρὰ σ' ἐσέ, κὺρ Γάδαρε, καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου,
 γιατί μὲ γνώσιν ἔφυγες, μὲ τὴν προτίμησίν σου.
 Ὡ Γάδαρε, κὺρ Γάδαρε, Γάδαρος πλὺ δὲν εἶσαι, 535
 πρέπει σ' εἰσὺτο πῶκαμες πάντοτε τὰ παῖνῃσαι.
 Θαρρῶ, γιὰ τοῦτο καὶ πολλοὶ Γάδαρον δὲν σὲ κράζουν,
 ἀλλὰ ὡς τιμιώτερον, Νίκον σὲ δνομάζουν.
 Τὸ ὄνομα ἐκέρδισες αὐτὸ μὲ πονηρίαν,
 καὶ τὴν ζωὴν σου ἐγλυσες ἀπ' αὐτὰ τὰ θηρία. 540

ΚΡΙΤΙΚΟ - ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ Κ.Λ. ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

- 1 - 4. Ὁ ποιητὴς δίνει a priori τὴν κωμικοτραγικὴ λύση ὅλου τοῦ μύθου.
 3. Ἐκαταπιστήσαν = ὅχι μὲ τὴ σημερινή σημασίαν τὸ καταπιάνομαι = ἐ-
 πιχειρῶ, ἀλλὰ σὺν ἐπιτακτικῷ τοῦ πιάνομαι = συγκροῦμαι, μαλλώνω πολὺ, κα-
 ταμαλλώνω. Παράβαλε τὰ κατασκοτώθηκαν, καταλερώθηκαν κ λ.

7 - 8. Τὰ τόσα τελικά νῦ καὶ δῶ καὶ σ' ὅλο τὸ ποίημα δὲν εἶναι πιστεύω λογιωτατισμός. Δὲν εἶχε γενικευτὴ στὴν Κρήτη τὸ πέσιμο τῶν τελικῶν νῦ. Στὴν Κύπρο δὲν ἔπесαν ποτέ. Διατηρήθηκαν καὶ σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα στ' ἄρθρα πρὶν ἀπὸ λέξεις πού ἀρχίζουν ἀπὸ φωνήεντα κι ἀπὸ κ, π, τ, ξ καὶ ψ.

12. Τὸ αὐτεῖνος σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὸ *ἐκεῖνος*. Πρέπει νὰ γράφεται μὲ εἴ.

13 καὶ 14. Ἀντικατάστησα τὰ γογγύλια μὲ τὰ κοκκινογούλια, γιὰ νὰ ἐπα-ναφέρω τὴν ὁμοιοκαταληξία. Γι' αὐτὸ μετατόπισα ὠρισμένες λέξεις.

15. *Δὲν ποτάσσει*· ἔτσι καὶ σήμερα ἡ λέξη κι ἡ χρῆση της. Τὸ ρῆμα φέ-ρεται πιὸ συχνὰ μὲ τὴν ἀρνητικὴ του μορφή.

18. *Ἐσκόλα*· ἔτσι καὶ σήμερα.

20. Ἡ χρῆση τῆς *ἐκ* ἦταν ἀκόμα συνηθισμένη, ἀφοῦ τὴν ἔχομε καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Συντάσσεται μ' αἰτιατικὴ.

21. *Ἀδύνεψεν* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *ἀτύχεψεν*. Προτιμητέο τὸ πρῶ-το. Ρῆμα ἀδυνεῦω δὲν ὑπάρχει σήμερα. Φαίνεται σὰ συντόμηση τοῦ ἀδυνατεύω = ἀδυνατίζω. Ὅπως τὸ *μπορῶ*, ἔτσι καὶ τὸ *δύνομαι* (κοίταξε στίχο 23) ἐσή-μαινε καὶ *εἶμαι θυγίς*. *Ἀδύνεψεν* = ἀδυνάτισε, ἀλλὰ καὶ ἀρρώστησε *Ἰλέα*· ἀσυ-ναίρετος τύπος τοῦ ὕστερα πάγκοινου πλιά καὶ πιά. Φαίνεται πὼς ἡ λέξη φε-ρόταν ἔτσι. *Δὲν ἡμπόρει* = ἦταν ἄρρωστος. Ὅπως καὶ τὸ παρακάτω.

23. *Δὲν ἐδύνετον* = ἦταν ἄρρωστος.

28. *Νὰ φᾶ* (νὰ ὑπᾶ, νὰ πᾶ). Κανονικὰ ἐσωτερικὲς καὶ καταληχτικὲς συλ-λαβὲς πού ἀρχίζουν ἀπὸ γάμμα μποροῦν νὰ πέσουν. Π. χ. λέμε, τρώμε, λές, τρῶς, ὁ συκοφᾶς, ὁ ἀρματολὸς κ.λ. Σήμερα λέγεται στὴν Κρήτη· νὰ πᾶ φέρης νερὸ κ.λ. Ὅχι ὅμως ἀπλᾶ· νὰ πᾶ, νὰ φᾶ στὸ γ' πρόσωπο. Ἀπὸ τῆς γῆς βοτάνι W. διώρθωσα : ἀπὸ τῆ γῆς. *Νὰ κοιμηθῇ* W. ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *νὰ κυλιστῇ*, πού ἔκρινε προτιμητέο. (Κοίταξε εἰσαγωγή).

32. Τὸ *ἐρχόντησαν* ἀμφίβολο· προτίμησα τὸν ἄλλο τόσο μὴ συνηθισμένο στὴν Κρήτη τύπο *ἐρχόντουσαν*.

35. *Συβάστηκαν* = ἔκαμαν συμφωνία, ἀπόλυτα.

36. *᾽Ωμόσασιν*· τέτοιος τύπος δὲν εἶναι πιά σήμερα δημοτικὸς· τὸ ρῆμα θὰ λεγότανε τότε καὶ *ὁμόνω*, παρὰλληλα πρὸς τοὺς τύπους ἀμνόγω, ἀμνέγω, ὁμ-νέω. (Κοίταξε στίχο 66).

38. Τὸ *λαχαίνω*, *ἐλαχα* (ἡλαχα) κοινότατο καὶ σήμερα. (Κοίταξε στίχο 7).

39. Τὸ *παρενθὺς* εἶναι ἴσως ἀρχαῖσμός. Στὸ Ρωτόκριτο φέρεται τὸ *πάραι-τα*, μὰ ἦτανε τότε λέξη ζωντανή. (Κοίταξε στίχο 138).

40 καὶ 41. Διόρθωσα τὴ στίξη κι ἔβαλα σε εἰσαγωγικὰ τὸ *Καλά μαντᾶτα* κ.λ., θεωρώντας το, μὲ τὰ παρακάτω, σὰ λόγια τῆς Ἀλεπούς.

42. Μετὰ τὸ *ᾶς* *δράμωμεν* ἀφαίρεσα τὸ κόμμα, γιὰ νὰ συναφθῇ μὲ τὸ *γλίγωρα*.

44. *Ἐνα τ' ἄλλου νὰ μοιάζῃ*· ἡ φράση βρίσκεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο μὲ τὴν ἴδια σημασία τῆς συνέπειας καὶ τῆς ἀληθοφάνειας στὰ λεγόμενα. *Μοιάζει* = ταιριάζει.

45 καὶ 46. Ὁ Γαῖδαρος συλλαβαίνει ἀπὸ τώρα τὸ σχέδιο ν' ἀντιδράσῃ μὲ τὸ μυαλὸ στὴ βία καὶ τὴν ἀδικία τῶν δυὸ θηρίων. *Νὰ παίζῃ*· διώρθωσα : *νὰ παίξ'* ἢ = νὰ βρίσκεται σε δράση (ἢ γνώση). Τὸ *παίζω* καὶ σήμερα, πλάι στὴν κυριολεχτικὴ του σημασία τοῦ παιγνιδίου, ἔχει καὶ πολλὲς ἄλλες στὴν Κρήτη. Παίζω τὴν χαμπάνα, τὸ κουδούνι, παίζω ξύλο, παίζω στὸ σημάδι, παί-ζω χαρτιά, ζάρια, βιολί. Ἡ βίδα παίζει = δὲν εἶναι καλοβιδωμένη κ.λ. κ.λ.

51. Ἡ πρόθεσις εἰς λέγεται ἀκόμη ἔτσι στὰ ρεθεμνιώτικα. Τὸ σκίος εἶναι ἄγνωστο σήμερα.

56. *Τὸ ταχὺ* = τὸ πρῶτ. Φέρεται ἀκόμα ἡ ταχυνή, καθὼς καὶ τὰ ἐπιρρήματα ταχυνά καὶ ταχυό - ταχυνά = αὐριο πρῶτ - πρῶτ. Τὸ ταχυα χρησιμοποιεῖται καὶ γιὰ τὴ δήλωση μελοντικῆς πράξεως ἀόριστα. Ταχυά ποὺ θὰ σπουδάξης· λένε στὰ παιδιὰ

57. *Πολλὰ αὐτοί*· ἡ χασμωδία βρίσκεται συχνὰ στὴ «Φυλλάδα». Ὁ Χορτάτισης τὴν ἀποφεύγει καὶ ὁ Κορνάρος τὴν καταργεῖ σχεδόν. Μόνο μετὰ τὸ πρῶτο ἡμιστίχιο βρίσκεται κάπου - κάπου στὸ Ρωτόκριτο. Δὲν εἶναι ὅμως ἐκεῖ καθαρὴ χασμωδία, ἀφοῦ ὁ δεκαπεντασύλλαβος εἶναι πλοκή δυὸ στίχων. *Ξεβγάλουν*· τὸ ξεβγάνω γνήσιο κρητικὸ καὶ σήμερα = ξεκάνω, σκοτώνω, μὲ κάποια κωμικὴ ἀπόχρωση.

58. *Μετ' αὐτούς*· ἡ μετὰ μὲ αἰτιατικὴ εἶναι καὶ σήμερο πάγκοινη στὴν Κρήτη. Ἐλα μετὰ μένα, λένε στὰ παιδιὰ. (Κοίταξε καὶ στίχο 62, καὶ διόρθωσή μου σὶδὸν 132).

63. *Ζῶον ταλαίπωρον*· ἀρχαϊσμός ἡ χρησιμοποίηση τοῦ ταλαίπωρος, ἀλλὰ τριπλασιὰς ὁ χαρακτηρισμός. Πιστεύω πὼς ἡ λέξις δὲν ἦταν τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν χρῆσιν ὅσο σήμερα.

65. *Οὐδὲν βαστῶ ἀντι δέ(ν) βαστῶ*. Ἴσως τὸ οὐδὲν νὰ λεγόταν ἀκόμα παρ' ἄλληλα πρὸς τὸ κομμάτι του - δέν, ποὺ ἐπιτελεῖ σὰ μοναδικὸ ἀρνητικὸ μόριο, συνοδευτικὸ τῶν ρημάτων.

66. Ὁμνέω· ἄλλος τύπος τοῦ (ὁμνυμι), ὁμόνω, ἀμνόγω. Πολύτιμο τὸ ὁμνέω, γιὰ τὸ ἔχομε στὸ ἀπόσπασμα τῶν Ἑλεύτερων Πολιωρχημένων μὲ τὴ μορφὴ μνέω· «στὰ μάτια ἡ μάνα μνέει».

68. *Ὅσων γροικῶ*· καθὼς αἰσθάνομαι τὸν ἑαυτό μου.

69. *Τάχατες γιὰ νὰ πάγουν* = μὲ τὴν ἐλπίδα, πὼς τάχα θὰ πηγαιναν στὴ δουλειά τους, θὰ φευγαν. Τὸ τάχατες ἐκφράζει τὴν ἀμφιβολίαν ὅχι τοῦ Γαϊδάρου, ποὺ εἶχε τὸ λόγο, μὰ τοῦ ποιητῆ, ποὺ ξέρεי τί μέλλει νὰ γίνη.

72. Ὁρέγομαι· σήμερα τὸ ρῆμα εἶναι κοινῆς χρήσεως χωρὶς τὸ ἀρχαϊκὸ ὁμικρο, μὲ τὴ σημασίαν τῆς φυσικῆς τέρεψης. Ἐδῶ σημαίνει ψυχικὴ εὐχαρίστησις.

73. *Τὸ κάλλος*· σήμερα ἡ λέξις φέρεται συχνὰ στὸν πληθυντικόν. Τὰ κάλλη της!

77. *Π(οὺ) ἀφέντης μου βιγλίζει* W. Ti... Ξ. (M.). Προτιμητέον τὸ δεύτερον. Ὁ γλῆγορα· τὸ ἀρχαϊκὸ ὁμικρο συνηγορεῖ γιὰ τὴν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἀπὸ τὰ ὀλίγος καὶ ὥρα. Στὴν Πόλιν λένε λίγωρα. Τὸ ἐγρηγορώς, ἐγρηγόρα φαίνονται πρὸς ἀπομακρυσμένα.

81. *Μέγας*· κοίτα καὶ στίχο 31 ὅπου *δάσος μέγα*· πιστεύω πὼς δὲν πρόκειται γιὰ ἀρχαϊσμούς. Τὸ ἐπίθετο θ' ἀκουόταν ἀκόμη καὶ μὲ τὴν παλιὰ μορφὴ του.

82. Ἄν ἔν· καὶ πῆς· τρόπος ὑποθετικοῦ λόγου (τὸ πληρὲς: ἂν εἶναι καὶ πῆς· κ.λ.) πολὺ συνηθισμένος κατὰ τὴν ἐποχὴν ποὺ γράφονται τὰ κρητικὰ λογοτεχνήματα. Θυμοῦμαι ἀπὸ τὸ Γύπαρη:

Ἄν ἔν· καὶ πέση ἀνεμική, Πανώρια, σιγανεύει.
καὶ παρακάτω:

Ἄν ἔνε καὶ τὸν οὐρανὸ θωροῦμε σὰ μαυρίση.
κ.λ. *Βλέπε σε!* = φυλάγου! προστάτευε τὴν ἑαυτὴ σου! Διόρθωσα ἔτσι τὸ ἀνύπαρχτο σὰ προσταχτικὴ *βλέπεσαι!* μέσης φωνῆς. Ἡ γνώμη τοῦ Ξανθοῦδιδου, πὼς ἴσως φέρεται στὴ θέσιν τῆς προσταχτικῆς, κατὰ παράλειψιν τοῦ νὰ,—ἀπί-

θανη, γιατί δὲ θὰ μπορούσε νὰ περιορίζεται μόνο στὸ (νὰ) βλέπεσαι! Τὸ βλέπε σε! εἶναι ὥστὸσο πολὺ συνηθισμένο στὴν κρητικὴ καὶ τὴν ἄλλη γραμματεία τῆς ἐποχῆς. Ξενίζει βέβαια κι ἔτσι ἡ διατύπωση τῆς αὐτοπαθείας, ἀλλὰ ἐρμηνεύεται ἱκανοποιητικὰ σὰν ἐπιδραση ἀπὸ τὰ πάγκοινα τότε ἱταλικά. Guardati! Τίς προάλλες ἔνα παιδί μου ἔδειξε μιὰ φωτογραφία μου καὶ μοῦ εἶπε: «Κοῦτα σε!» Ἔχομε κι ἀπ' ἄλλου χρήσιμα παραδείγματα, ποὺ ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἐρμηνεία καὶ διώρθωση τῆς λέξης, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἐδῶ θέση, γιατί θὰ μᾶς ἐφεναν μακριὰ. Εἶναι περίεργο πῶς ὁ Ξανθουδίδης καὶ τόσοι ἄλλοι δὲν στραφηκαν ὡς τώρα σ' αὐτὴ τὴν κατεύθυνση. Τὴ συγχυση τὴν προκαλεσε ἀρχικά ἡ μὲ ἱταλικά φθογγόσημα γραφὴ τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, ποὺ πολλὰς φορὲς ἡ ἀνόγνωσή τους ἄφηνε ἐλευθερία σε περισσότερες ἀπὸ τὴ μιὰ ἐκδοχὲς. Δεύτερος λόγος τῆς σύγχυσης — ἡ δυσκολία καὶ κείνων ποὺ ἔγραφαν μ' ἑλληνικὰ ψηφία, νὰ βρίσκουν πάντα καὶ νὰ παραδίδουν ὁρθὰς γραφές. Ἕνας μορφωμένος ἐπιστήμονας χημικός μοῦ ἔγραφε τελευταῖα: «Νάμαι πάλι στὸ Βερολίνο!» ἀντὶ «Νά με!» Ὁ Νίκος Σταυρινίδης μοῦ ἔδειξε μέσα στὸ ταξιδιωτικὸ τοῦ Ross (τόμος III, σελ. 180) ἓνα δημοτικὸ τραγούδι, ποὺ οἱ στίχοι τοῦ 6 καὶ 7 εἶν' ἔτσι:

Βλέπε σύ, Γιάννη, βλέπε σύ, σοῦ λέγω, Καλογιάννη,
σε μονοδέντρι, μὴ ἀνεβῆς!

Φαίνεται πῶς ὁ Ross τὸ κατέγραψε κατὰ ὑπαγόρευση. Πιστεύω πῶς πρόκειται γιὰ τὸ «βλέπε σε!», ποὺ ἡ ἐπιβίωσή του ἴσαμε τὸ 1840 εἶναι ἀξιοπρόσχετη. — *Λανθάσης*: ὄχι λόγιο. Τέτοιοι παθητικοὶ ἀόριστοι, χωρὶς παθητικὴ σημασία θὰ λέγονταν.

83. Ἀξιοπαρατήρητη πληροφορία μᾶς δίνει ὁ στίχος, λέγοντας, πῶς οἱ ἄρχοντες, ἅμα πηγαιναν κυνήγι παίρναν μαζί τους τοὺς φημισμένους κυνηγοὺς τῆς περιοχῆς. Ἔτσι γίνεται συχνὰ καὶ σήμερα.

84. Τὸ μὴ ἱκανοποιητικὸ *τρίβονται* τοῦ W. διώρθωσα σε *θρύβονται*. Τὸ *θρύπτω* λέγεται μ' αὐτὴ τὴ μορφὴ καὶ σήμερα στὴν Κρήτη. Λέμε ἀκόμα τὸ ψωμί *θρεῖ* καὶ *θρουλιὰ* τὰ *θρουλιὰ* τοῦ τυριοῦ. Τέτοια ἐνεργητικότητα δέχναι σὰν πληαίνη στὸ κυνήγι ὁ ἀφέντης του, (λέει πενηρὰ ὁ Γάϊδαρος, γιὰ νὰ φοβερίσῃ τοὺς ἄλλους δυό), ποὺ τὰ βουνὰ γίνονται θρύψαλα καὶ τὰ δάση γεμίζουν ἀπὸ τρόμο (= *συνεγομάσσου*).

85. Ἐξω ἀπὸ τ' ἄλλα, καὶ τὸ πῶς ἀναφέρονται καὶ δῶ καὶ στὸ στίχο 33 τοῦ «Συναξαριοῦ» τὰ λομβαρδικὰ σκυλιὰ, στηρίζει κατὰ τρόπο πειστικὸ, τὴν ἱταλικὴ καταγωγή τοῦ μύθου, ποὺ πῆρε σὰν πρότυπο ὁ ποιητὴς τοῦ «Συναξαριοῦ». Ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδις» τὸν ἀκλόυθησε.

96. Διώρθωσα *μονιάρου* ἀντὶ *μονοτάρου*. Ἡ λέξη εἶναι σε κοινὴ χρῆση στὴν ἔκφραση *ὀλομονιάρου*, ποὺ σημαίνει = καὶ μάλιστα, καὶ δὴ. Ὑπάρχει καὶ ῥῆμα *μονιταρίζω* = συγκεντρώνω τὰ ὅμοια. Ἐδῶ τὸ ἐπίρρημα σημαίνει γλίγωρα, μὲ ὀρμή, ὅπως λέμε σήμερα: *χύμα* (τοῦ τὰ εἶπε).

97. *Κάνει (ἡ ψυχὴ μου) χέρι* ὁ W. = κάνει χερικὸ, ἀρχίζει. Ἡ ἔκφραση συνηθέστατη, κι ἐδῶ πολὺ ταιριαστέ. Ὁ Ξανθουδίδης (ὄχι τὸ M.) προτείνει, ἄτοπα πιστεύω, *βάνει*.

99. *Μηδὲν ξυλοσοφᾷς*: τὸ *μηδὲν* στὴν ἀρχαία χρῆση καὶ σημασία = καθόλου νὰ μὴ... Πιστεύω πῶς ἦταν ἀκόμα ζωντανό. Τὸ *ξυλοσοφᾷς* κοιμητικὴ παραμόρφωση τοῦ φιλοσοφῶ. Ὅτι αἰτιολογικὸ ἐδῶ. Φαίνεται πῶς ἦταν τότε στὴ χρῆση. Σήμερο στὴν Κρήτη δὲ λέγεται. Στὸ Μαζουγιάννη συνηθέστατο

101. *Μηδὲν θαρρῆς*: κοίταξε στίχο 99. = νὰ μὴ θαρρῆς καθόλου, νὰ μὴ σοῦ περνᾷ μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὸ νοῦ.

104. *Λέος ὁ Σοφός*· σίγουρα πρόκειται γιὰ τὸ βασιλεῖα τοῦ Βυζαντίου, πού λογαριαζόταν συγγραφέας τῶν γνωστῶν στὸ λαὸ «Χρησμῶν», κι ὄχι γιὰ τὸ βασιλεῖα τοῦ δάσου, πού δὲ φημίζεται γιὰ σοφία.

106. *Ἐκ στήθου ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἐκ τούτου*, πού εἶναι χωρὶς νόημα. Σήμερα λέμε *ξεστήχον*, μὰ ἡ παραφθορὰ τούτη τοῦ ἀρχαίου *ἐκ στήθους* εἶναι παλιά καὶ συναντᾶται στὸ «Φορτουνάτο». Καμμιά σχέση δὲν ὑπάρχει μὲ τὰ θέματα τοῦ στίχου ἢ στοίχους.

109 καὶ 110. *Μεγάλως, κάλλος*· ἀρχαῖσμοι.

112. *Τὸ πῶς ὁ W.*· διώρθωσα *κι ὅπως* καὶ τὸ νόημα εὐδοκῶνεται λαμπρά.

116. Πρόσθεσα τὴν ἐπαναληπτικὴν *τούς*.

117. *Ἦμα μὴδὲν εἰπῆς ποίε'*· κοίταξε στίχους 99, 101 καὶ ἄλλους μὲ τὸ *μη-* δὲν σὰν ἀρνητικὸ μόριο προστακτικῆς.

118. *Παρά τὰ πάντα ὁ W.* πού δὲ λέει τίποτα. Διόρθωσα *παρὰ τοὺς πάντας*. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στ' ὅτι ἀποφεύγεται ἡ ἐπανάληψη τῆς ἴδιας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία.

126. *Νὰ μᾶς διδάξης ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *νὰ μᾶς διατάξης*, πού δὲ λέει τίποτε.

127. Πρόσθεσα τὸν καὶ στὴν ἀρχή. *Νὰ 'σαι ὁ W.* Διόρθωσα: *νὰ 'ναι*. Τὸ νόημα: «Ὁ σπουδᾶσης καὶ σὺ καὶ γίνῃς ἄνθρωπος, σὰν κι ἐμᾶς, νὰ 'ναι σε τιμὴ μας».

128. *Καὶ σὲ τὸ μαθητὴ μας ὁ W.* Ἀτοπία ἢ ἐπανάληψη τοῦ καὶ σέ, ἀφοῦ ὁ στίχος ἀρχίζει μὲ τὸ *χαρὰ σε σέ*. Διόρθωσα *σε διὰ*. Τὸ νόημα: *Χαρὰ σε σέ· να καὶ χαρὰ σ' ἐμᾶς ἀπ' ἀφορμὴ σου*. Ἡ διόρθωση στηρίζεται καὶ στὸ «Συ ναῖς ἀρι»· στίχος 73.

129. Ἡ ἰδέα γιὰ ταξίδι εἶναι τῆς Ἀλεποῦς καὶ σκοπὸς τῆς νὰ ξεμοναχιάσουν τὸ Γαῖδαρο καὶ νὰ βάλουν *σε πράξη τὰ σχέδιά τους*. (Κοίταξε στίχο 114).

131. Μαζί μὲ τις ἄλλες ἀπάτες ἡ Ἀλεποῦ ἰσχυρίζεται στὸ Γαῖδαρο, πῶς ὁ Λύκος κι αὐτὴ κρατοῦν λεφτά, γιὰ νὰ τὰ ἐμπορευτοῦν στὴν Ἀνατολή. Ἀπὸ τὰ μελλοντικὰ κέρδη θὰ *ᾗχη τάχα* κι ὁ Γαῖδαρος μερικὸ! Ἀξιοσημείωτη ἡ ἐκφραση *νὰ 'νδύσωμε τὰ στάμενα*· ἔλεγαν ἀπὸ τότε κάτι τόσο ἀνάλογο μὲ τὸ σημερινὸ ἐπενδύω.

132. *Μέσα μας ὁ W.* Διόρθωσα: *μετὰ μᾶς*· δηλαδὴ μετὰξὺ μας. (Κοίταξε στίχους 58 καὶ 62).

134. *Στανωὺς του ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει τὴ γραφὴ *στανέο του*. Τὸ πρῶτο προτιμητέο.

136. *Ὡρα ὁ W.* σωστά. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *κι ἐδῶ μέρα* πού εἶναι κακό, γιὰτὶ χαλάει τὴ ρίμα.

138. *Μιὰν ὁ W.* Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *καί*. Προτιμότερο τὸ *μιὰν*. *Πάσαντας* ἦταν ἀκόμα στὴ χρῆση καὶ φέρεται καὶ στὸ Ρωτόκριτο. Κοίταξε στίχο 89.

143. *Βουλτὰ ἐκάμασι ὁ W.*, ὅπου τὸ βουλτὰ ἀκατανόητο. Πρόκειται γιὰ βουλητό; βουλητά; Ὁ Ξ. (Μ.) βουλήν ἐκάμασι, πού εἶναι πολὺ καλὸ καὶ τὸ προτίμησα *Μπαλλόιτα*, ἢ = σφαιριδίον γιὰ τὴν ἐκλογή.

144. *Νὰ ποῖσουν* δὺο φορές. Τύποι τοῦ ποιῶ δὲ βρίσκονται στὸ Ρωτόκριτο. Εἶν' ἓνα ἀπὸ τὰ γλωσσικὰ ὁρόσημα, γιὰ τὴ χρονολόγησιν τῶν κειμένων, ἐκεῖ πού λείπουν ἄλλα στοιχεῖα.

146. *Ποδότας καὶ ποδότης*· κατώτερος βαθμὸς στ' ἀξιώματα τῶν καρabiῶν. Φέρεται ἴσως καὶ στὸ Ρωτόκριτο στὴ θέση τοῦ *προδότης* (Δ 800), ὅπως παρατηρεῖ ὁ σπουδαστὴς Νίκος Παναγιωτάκης.

149. *Χαίροις*. Ἡ καθαρὴ εὐκτική σίγουρος ἀρχαϊσμός. Εὐκτικές δὲν ὑπῆρχαν τότε παρὰ μόνο στὸ λόγιο γραπτὸ λόγο.

153. Ἐχομε πάλι τὸ ἐπίμαχο βλέπε σε καὶ δυὸ στίχους παρακάτω, στὸ στίχο 155, διαβάζομε βλέπε καλὰ τῇ σιγάτα σου. Νομίζω πὼς τὸ δευτέρον βλέπε εἶναι ἐπανάληψη τοῦ πρώτου. Τοῦ πρώτου ἀντικείμενον εἶναι τὸ σε καὶ τοῦ δευτέρου τὸ τῇ σιγάτα σου. Πρόσεχε τὸν ἑαυτὸ σου — πρόσεχε τῇ σιγάτῃ σου.

158. Ἀνατιμώνει = ἀτιμάζει μὲ λόγια προσβλητικά.

160. Δὲ γροικᾶς = δὲν καταλαβαίνεις, δὲ σκαμπάζεις. Ἰταλισμός, γιατί καὶ στὰ ἰταλικά τὸ intendere ἔχει καὶ τίς δυὸ σημασίες τοῦ καταλαβαίνω καὶ τοῦ ἀκούω. (Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ entendre).

161. Τάνα = λιμάνι τῆς Ἀζοφικῆς στὸ στόμιον τοῦ Ντόν, ποῦ ἡ Βενετιά εἶχε μαζί του πολλὰ συναλλαγές. Δὲν πρόκειται νὰ πᾶν ἐκεῖ φυσικά. Μὰ ἡ Ἀλεποῦ θέλει νὰ βροῖσκη ἀφορμὲς καὶ νὰ τὰ βάζῃ μὲ τὸ Γαῖδαρο, προετοιμάζοντας τὴν τελικὴ ρῆξιν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ. Αὐτὸ τὸ δείχνουν καὶ οἱ παρακάτω στίχοι 162, 163 καὶ 164.

168. Χύση = κοινότητα στὴν Κρήτη λέξις ναυτική, ποῦ σημαίνει ἀβαρία.

169. Εὐδία = πιθανὸς ἀρχαϊσμός. Σήμερα λέγεται (α)βγιάζει ἀπὸ τὸ εὐ-διάζει. Παροιμία· «Μάρτης βρέχει, ποτὲ μὴ βγιάσῃ!»

173 καὶ ἐξῆς. Ἡ Ἀλεποῦ, βάζοντας μπροστὰ τὸ σχέδιόν της, δηγιέται ἓνα κακὸ ὄνειρον ποῦ τάχα εἶδε, καὶ ποῦ προειννίζει μεγάλην συμφορὰ. Ἀξιοπρόσεχτο τὸ πὼς ὁ Λύκος, λιγώτερον πονηρὸς ἀπὸ τὴν Ἀλεποῦ, πιστεύει σ' αὐτὸ τὸ ψέμα καὶ ταράσσεται. Κοίτα στίχους 114 - 115, 185 - 186 καὶ «Συναξάρι» στίχ. 112 καὶ ἐξῆς.

173. Νὰ ἐγνωρίζετε = ἂν ἐγνωρίζετε. Λέμε καὶ σήμερ' νὰ ἔξερ' αἱ θὰ πάθω, δὲ θὰ πηγαινα.

174. Νὰ γενῇ· διώρθωσα νὰ γενοῦν.

175. Ἐτοῦτη τὴν ἐσπέρα = χιτὲς τὴν ἐσπέρα. Λέμε καὶ σήμερ' εἶδα ἀπὸψε ἓνα ὄνειρον. Ἀπόψε = χιτὲς τὴν νύχτα.

177. Ὁ στίχος ἀποτελεῖ κοινὸ τύπον σε πολλὰ στιχουργήματα.

178. Θὲ νὰ ποίσῃ ἀξιοπαρατήρητος ὁ μέλλων μὲ τὸ θὲ νά. Τὸ θὰ ἄγνωστο, ἀφοῦ εἶναι σπάνιον καὶ στὸ Ρωτόκριτο.

179. Μᾶς πάρη θάλασσα W. διώρθωσα μᾶς παρ' ἡ . . .

180. Ἀς κάμωμε W. Ποιήσωμεν Ξ. (Μ.). Ἐκρίνα προτιμητέον τὸ δευτέρον, ἂν καὶ λογιώτερον.

183 καὶ 184. Ὁ Γαῖδαρος ἀφήνεται πιά στὴ μοῖρα του. Τὸ στίχο 184 τὸν λείε μέσα του. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει καὶ δῶ, ὅπως καὶ στὸ στίχο 135, μέρα στὴ θέσιν τοῦ ὦρα. Δὲν εἶναι σωστό, γιατί χαλαρεῖ τὴν ῥίμα.

185 καὶ 186. Ὁ Λύκος ἐπίστεψε μιὰ στιγμὴν στὸ πλυστὸ ὄνειρον τῆς Ἀλεποῦς. Φαίνεται καθυρτώτερον στο «Συναξάρι», στίχοι 114 καὶ 115, ὅπου ὁ Λύκος

ὄλον μὴ γνοῦς τὸν δόλιον τρόπον τῆς Ἀλωπέκου,

μηδὲ τὸ ἐπιβούλευμα ὃ ἦν κατὰ Γαδάρων,

παρουσιάζεται λιγώτερον ξυπνὸς ἀπὸ τὴ συνειρμότητά του.

187 καὶ κάτω. Ἡ σκηνοθεσία τῶν ξαγορεμάτων γὰρ τὸ τελικὸ φάγωμα τοῦ Γαϊδάρου ἔχει τελειώσει. Σὰν ἔρθη ἡ σειρά του νὰ ξαγορευτῇ, θὰ τοῦ βροῦν εὐχολὰ τὴν ἀφορμὴν ποῦ γυρεύουν. Πιστεύω πὼς καὶ δῶ ὑπάρχει σκεπασμένη αἰχμὴ ἐναντία στὴν Ἱερὴ Ἐξέτασι, κατάλοιπο τῶν ἰταλικῶν πηγῶν τοῦ «Συναξαρίου».

192. Βώδια καὶ χοιρίδια ὁ W., ὅπου τὸ βώδια πρέπει νὰ λογαριαστῇ τρι-

σύλλαβο. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει βώδια μὲ τὰ χοιρίδια πού ἄν καὶ μετρικὰ καλύπτει, προτίμησα τὸ πρῶτο, σὰν πιὸ σύμφωνο μὲ τὸ σύνολο.

195. *Μπουκούνι* ἐξελληνισμένο τὸ ἰταλικὸ *buccòne* = ἡ μπουκιὰ, μπουκουνιά. Διόρθωσα τὸ αὐτὸ σε *αὐτιά*, γιατί χρειάζεται πληθυντικός.

196. *Ἔσωνα* = πρόφταινα. Σῶνω ἀπὸ τὸ ἰσοῶ ἰσῶ = ἰσιώνω, ἐξισώνω. Καμιά σχέση μὲ τὸ σῶζω. Διόρθωσα τὸ *τῶκρυβα* σε *ιά κρυβα*.

197. *Μεταγνώθω* ἔτσι καὶ σήμερα τὸ μεταγινώσκω

199. *Μαυράδι* μέρος, ὅπου ἔχουν κάψει γιὰ καλλιεργητικούς σκοποὺς ἀγριόχορτα καὶ θάμνους. Κοίταξε «Συναξήρι» στίχος 130, ὅπου ὁ Ξανθοῦδιδης στὸν τόμο του διορθώνει στὸ περιθώριο *καψιμάδι* τὸ ἀκατανόητο τοῦ W. σὶ *τσημάδι*. Ἐκεῖ πῆγε ταχὺ ὁ Λύκος καὶ κυλίστηκε, γιὰ νὰ μαυρίσῃ τὴν προβιά του καὶ φανῇ ἄξιος καλόγερος. Ἔχομε καὶ δῶ κάποια ἀντικληρικὴ αἰχμὴ, μὲ τὴν ὑποδήλωση, πὼς ἀρκοῦσε τὸ ἐξωτερικὸ καὶ τὸ χρῶμα τῆς προβίης, γιὰ νὰ φανοῦν οἱ λύκοι ἀνθρωποὶ τοῦ Θεοῦ.

201. Διόρθωσα τὸ ἀνυπαρχτὸ *ἀρτίες* τοῦ W. σε *ἀμαρτίες*, ὅπως προτείνει ὁ Wagner στὸ κριτικὸ του σημείωμα κι ἀφοῦ ὁ στίχος μὲ τὴ διόρθωση γίνεται καλύτερος.

209. *Ἀπομύρωσέ τον* = τοῦ ἔλαμε ὅσα συνηθίζονται μετὰ τὸ ξηρόρεμα, ὅταν ὁ ξαγοράρης λευτερώνει τὸν ἀμαρτωλὸ ἀπὸ τὸ βυρὸς τῶν ἀμαρτιῶν του.

213. *Κωμάσι ἢ κουμάσι* = ὁ κοῦμος (στὴν Κρήτη), τὸ κοτέτσι.

216. *Νὰ μὴν ποὺλαλοῦσι* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *πολυλογοῦσι* πού εἶναι καλύτερο καὶ τὸ προτίμησα.

222. *Δέν τοὺς χρήζω τίποτες* = δὲν τοὺς ἔχω ἀνάγκη, δὲν τοὺς λογαριάζω

226. *Νὰ πᾶ νὰ κλέγῳ* κοίταξε στίχο 28.

228. *Μετ' αὐτὰ* ὁ W. κατὰ διόρθωση Βικέλα, πολὺ καλὴ (Κεῖτα Wagner, κριτικὸ σημείωμα στὸ στίχο). Ἔχομε τὴ μετὰ συνταγμένη μ' αἰτιατική, γιὰ τὴ δήλωση τοῦ μέσου, τοῦ τρόπου, τοῦ ὁργάνου = μ' αὐτὰ τὰ μέσα.

233. Διόρθωσα τὸ *ὅσα* σε *ἀπ' ὅσα*. Διόρθωσα τὸ *μοῦ* σε *μὴ*. Ἡ γραφὴ τοῦ W. *κανένα* νὰ *μοῦ μείνῃ* ἔχει ἓνα νόημα πού δὲν ταιριάζει, ἀφοῦ ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ, πὼς πολλὲς ὁρμήνιες τῶν γονιῶν τῆς θὰ πηγαινάν χαμένες. Μὲ τὴ διόρθωση τοῦ *μοῦ* σε *μὴ* δείχνεται ἡ ἐπιμέλεια τῆς Ἀλεποῦς, στὸ νὰ σπουδάσῃ τέλεια στὸ σχολεῖο τῶν γονιῶν τῆς, νὰ μύθῃ ὅλα ὅσα τῆς μάθαιναν, *χωρὶς* νὰ *μείνῃ τίποτε*. Αὐτὸ ταιριάζει καὶ μὲ τὰ πράγματα, ἀφοῦ ὅλες οἱ ἀλεποῦδες σὰ νὰ ξεσκολίζουν στὸ ἴδιο σχολεῖο καὶ γίνονται ὅλες τὸ ἴδιο *πρᾶμα*.

236. Κοίταξε «Συναξήρι» στίχος 151 καὶ ἑξῆς. Διόρθωσα τὸ *ὥσᾶν αὐτὰ* σε *ὅσᾶ ν'* αὐτὰ = ὅσα εἶναι αὐτὰ (κι ἀκόμα περισσότερα νεμίζουν τὴν κοιλιά μου καὶ μοῦ φτάνουν ὥς τὸ λαιμό).

243 ἴσαμε 248. Μετάθεσα τοὺς στίχους 245 καὶ 246 μετὰ τοὺς 247 καὶ 248. Ἔτσι ἡ πασίγνωστη παροιμία πηγαινέι στὸ τέλος τῆς ὁμιλίας τῶν γονιῶν τῆς Ἀλεποῦς, ὅπου ἔχει πιὸ πολὺ τὸν τόπο τῆς.

244. Διόρθωσα τὸ *ὅτινα* σὲ *ὅν τινα*.

246. *Γροικῆστέ το ὅλοι* σωστά ὁ W. Καὶ δῶ πάλι ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *τί λέγει*, πού εἶναι ἀπαρῖστο, γιατί *χαλαίει* τὴ ρίμα. Καὶ τὸ *ὅλοι* δὲ ριμάρει μὲ τὸ *καταλόγι*, ἀλλὰ συμφωνοῦν τουλάχιστο τὰ φωνήεντα, πού λογαριάζοιαν ἀρκετό.

247 καὶ 248. Οἱ δύο στίχοι μὲ μικρὲς παραλλαγὰς ἀποτελοῦν καὶ σήμερα κοινότατη στὴν Κρήτη παροιμία, ἂν καὶ ὁ δεύτερος στίχος εἶναι ὁλότελα *χωρὶς* νόημα. Λένε: «Ἀπὸν κάθεται καλὰ καὶ καλύτερα γυρεύγει || ὁ διάολος τοῦ κώλου ντου κουκκιά τοῦ μαγερεύγει».

249 ἐξ. Ἀρχίζει τὸ Καταλόγι, πού εἶναι μέρος τῆς ἐξομολόγησης τῆς Ἀλεπούς. *Γιατί* δὲ χρειάζεται. Ἐγραψι *ἐγὼ Ταῖς* διώρθωσα *στές*.

251. Διόρθωσα τὸ *Καὶ* τῆς ἀρχῆς τοῦ Καταλογίου σε *Μιά*. Ἐτεῖ ἡ διήγηση ξεκινάει φυσικά κι ἀβύσσια *Μιά χῆρα μιά κακότηχη* κ.λ. *Οὐδὲν* ὁ *W.* διώρθωσα σε *πού δέν*.

252. *Νά γνέθῃ* ὁ *W.* Ὁ *Ξ.* (Μ) σημειώνει *νά γέρθῃ*, πού, ἂν καὶ κακόζηλος ὁ τύπος, τὸ προτίμησα, γιατί βρίσκεται σ' ἄμεση σχέση ἀντίθεσης πρὸς τὸ *κάτω*. Τὸ *γνέθῃ* βρίσκεται πιὸ μακριά.

256. *Νά παραβῇ* = *νά βῇ* λίγο. Ἡ *παρὰ* κολάζει τὸ νόημα τοῦ βγαίνω. Λέμε παρακούζουλος = λίγο τρελλός. Παροπτοουτοουρίζουσι (καὶ γιὰ μένα) = λένε λίγο, ψιθυρίζουν λίγο (καὶ γιὰ μένα). Συνηθισμένη ἡ ἔκφραση: Ἐτεῖ μου παραφαίνεται = μου φαίνεται λίγο. Μοῦ παραμοιάζει κ.λ. Εἶναι περὶ ἄλλο πὼς ἡ ἴδια πρόθεση σ' ἄλλα σύνθετα ἐπιτείνει τὴ σημασία τους. Ὅπως: τὸ *παῖμα* παραγίνεται, *παράφαγα*, *παραήπια* κ.λ.

258. *Λόγιασα* ὁ *W.* διώρθωσα σε *λόγιασα*, γιατί ἔτσι ἀπαιτεῖ τὸ νόημα.

259. *Γάτα καὶ ἦτον γράτα* ὁ *W.* Ὅμως παρακάτω σε πολλές περιπτώσεις, γίνεται λόγος γι' ὄρνεο γάτο. Ὑπόθεσα στὴν ἀρχή, πὼς τὸ *γάτα* ἀναφέρεται στὸ ζῶο γενικά κι ὕστερα καθορίζεται τὸ ὄρνεο γένος τῆς. Ὑστερὰ παρατήρησα, πὼς ἡ ἀσυνέπεια τοῦ γένους χαλνοῦσε τὴν ὁμαλὴ παρακολούθηση τῆς ἀφήγησης καὶ διώρθωσα σε *γάτον τὸν εἶχ'* ἢ *γράτα*, πού πιστεύω πὼς εὐοδώνει λαμπρὰ τὸ νόημα. Καμμιά ἀνάγκη δὲν ὑπάρχει *νά 'ναι γορὰ* κι ἡ *γάτα*. Ἀντίθετα ἡ δράση τοῦ ζώου, *νά σηκώνη ἄρμαθιές* τὰ κοτόπουλα πού πνίγει, τὸ δείχνει δυνατὸ καὶ νέο Ἐπειτα κείνο τὸ *ἦτον* μπορούσε πολὺ φυσικά *νά κρύβῃ* τὸ *τὸν* τῆς διόρθωσής μου.

260. Παράβαλε μὲ τὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 170

261. *Παρδίτση* ὁ *W.* διώρθωσα σε *Παρδίτση*, γιατί ἔτσι ἀναφέρεται τ' ὄνομα τοῦ γάτου στὸ «Συναξάρι» στὸ στίχο 179. Ἀλλὰ καὶ γιατί τὸ *Παρδίτσης* ταιριάζει σ' ἓνα γάτο = μικρὸς πάροδος. Ἡ ὑποκοριστικὴ κατάληξη τῶν οὐδ' ἐρών -ίτσι, -ίτσιν, -ίτзин ἦταν κοινὴ πρὶν ἐπικρατήσῃ τὸ -άκι. Στὴ βυζαντινὴ γραμματεία μὲ τὸ -ίτзин σχηματίζονται πιὸ πολὺ τὰ ὑποκοριστικά. Διατηρήθηκε στὴ λέξη κορίτσι, γιὰ *νά* μὴ συμπίπτῃ μὲ τὸ κοράκι. Ἀκόμα στὸ τοπωνύμιον (χωριά *Ἀστρίτσι*, *Γιαννίτσι* κ.λ.) Ἐπειτα στὰ θηλυκὰ προσηγορικά καὶ κύρια *φωλίτσα*, *κοπελίτσα*, *μηλίτσα*, Ἐλενίτσα, Μαρίτσα. Ἀντίτσα, Καλλιτίτσα, κ.λ.

262. *Εἶς τὴν οὐρὰν* ὁ *W.* Ὁ *Ξ.* (Μ) σημειώνει *εἰς τὴν ὥχραν*, δηλαδὴ στὸ χρῶμα. Μὰ ἡ γορὰ δὲν ἔβλεπε καλὰ (κοίταξε στίχο 251) τὴν οὐρὰ ὅμως τοῦ Παρδίτση μπορούσε *νά* τὴν πιάνῃ, ὅταν τὸν *χάιδευε*, καὶ *νά* τὴν ξέρῃ καλὰ. Προτίμησα τὸ *πρῶτο*.

265. *Στοχάζομαι* = ἀντιλαμβάνομαι.

267. *Εἶναι* ὁ *W.* διώρθωσα σε *εἶμι*, πού ἐνὼ πιὸ πολὺ ταιριάζει, ἀποφεύγεται κι ἡ ἐπανάληψη τοῦ *εἶναι* στὴ θέση τῆς ρίμας Ἀν τὸ *εἶμι* δὲ ριμάρει πλούσια μὲ τὸ *εἶναι* δὲν ἔχει σημασία. Εἶναι συνηθισμένες τέτοιες παρεκκλίσεις: στίς ὁμοιοκαταληξίες, ἀκόμα σπάνια καὶ στὸν Κορνάρο.

272. *Κλονᾶτον* τέτοιον παρατατικοὶ φαίνεται πὼς ἦταν ἀκόμα στὴ χρῆση. Πρὸβλ. τὸ στοχάζετο στὸ στίχο 40 κ.λ.

274. *Καὶ σχίσῃ* ὁ *W.* πού εἶναι ἄτοπο. Ὁ *Ξ.* (Μ) σημειώνει καὶ *σφίξῃ*, πού εἶναι πολὺ καλὺτερο. Εἶναι καὶ κοιμικὸς ὁ φόβος τῆς Ἀλεπούς, πού τρομάζει αὐτὸ πού κάνει χρόνια στοὺς ἄλλους, κι ἐτοιμάζει μ' ἐπιμέλεια καὶ τώρα γιὰ τὴν κότα τῆς γορᾶς.

279 *Κάτωθεν τῆς τραπέζης τυπικὴ λογία φράση.*

281. *Τὴν ἐκωλόσθυνα* γιήσις χρητικὸς ὁ τύπος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ Λέμε καὶ κωλοσύρνω. ἄλλα πρὸ πολλῶν κωλοσύρνω.

282. *Ἐφτεροῦργιας* διώρθωσα ἐφτεροῦργιζε. Καὶ κραζει διώρθωσα κι ἔκραζε. Οἱ παρατατικοὶ πρὸ ταιριαστοί.

290. *Κατακαημένην* ὁ W. σωστά. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει καὶ τὴν *καημένην*, ποὺ εἶναι ἄτοπο.

293. *Μ' ἐπιασαν* ὁ W. Ὁ Ξ. (M) σημειώνει μ' *ἐκασαν*. Προτιμῶμεν ἡ γραφὴ τοῦ W.

295. Κοίταξε στίχο 197.

296. *Καὶ πῶς* δὲν ἔχει νόημα. Διόρθωσα: *κι ὅσα* Ἡ Ἀλεποῦ δηλαδὴ μετρινώνει καὶ γιὰ τὰ κακὰ ἔργα ποὺ ἔφερε σε τέλος καὶ γιὰ κείνα ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν ποτέ, μὰ ἔμειναν «ἐν διανοίᾳ».

298. *Τὰ ἔκαμα* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει τὰ *ἔποικα*. Προτίμησα τὴν ἀρχαϊκώτερη γραφὴ, γιὰτὶ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωσι φαίνεται νὰ ναι αὐτὸ ποὺ ἔγραψε ἀρχικὰ ὁ ποιητής. Παραβλέπε καὶ τὸ στίχο 143, ὅπου πάλι οἱ μεταγενέστερες ἐκδόσεις κι ὁ W. γράφουν *βουλήν ἐκάμασι ἀντὶ βουλήν ἐποίκασι*.

300. *Πατερμά* λέγονται περιληπτικά οἱ προσευχές, ἀλλὰ καὶ τὰ κομπολόγια - ροζάρια τῶν ἱερωμένων. Ὅπως εἶναι γνωστό, τὰ κομπολόγια τῶν καθολικῶν ἔχουν σχέση μὲ ὠρισμένες προσευχές, ποὺ ἐπαναλαμβάνονται τόσες φορὲς, ὅσοι οἱ κόμβοι τοῦ κομπολογιοῦ. Ἀπὸ τοῦτο προέρχεται κι ἡ διπλὴ σημασία τῆς λέξεως. Κι ἐδῶ φαίνονται οἱ ἀρχικά ἰταλικῆς - καθολικῆς πηγῆς τῆς «Φυλλάδας».

303 - 307. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Λύκου, σὰν ἄκουσε τὸ ξεμολόγημα τῆς Ἀλεποῦς, θά 'ταν ἀντάξια καὶ τοῦ Μολιέρου. Νομίζω πῶς ὁ Ταρτοφφος, στὰ πρὸ δυνάτεια σημεῖα του, δὲν ἔχει στίχους πρὸ ταιριαστοὺς καὶ τσουχεροὺς.

307. *Ἄμε, σοῦ λέγω σήμερον, νὰ 'σαι εὐλογημένη* ὁ W., ὅπου τὸ *Ἄμε* δὲν ἔχει τὸν τόπο του. Διόρθωσα σε *Ἀμήν*. Ὁ Λύκος μεταχειρίζεται τὸ τοῦ εὐαγγελίου «Ἀμήν, λέγω σοι» κι ἔτσι σατυρίζεται πρὸ πολλῶν ἡ κακούργα καὶ φαρισαϊκὴ ψυχὴ του.

310. Ὁ στίχος ἴσως προέρχεται ἀπὸ δίστιχο ἐρωτικό.

311 καὶ 312. Πρὸβλ. «Συναξάρι» στοὺς στίχους 212 - 213, ὅπου ἀναφέρονται ἡ μετανοοῦσα Μαγδαληνὴ κι ὁ Μανασσοῦς, βασιλιάς τοῦ κράτους Ἰούδα, ποὺ ἀφοῦ ἀσπίστηκε τὰ εἰδῶλα, ὡς αἰχμάλωτος τοῦ Ἀσσοῦρβανπιλά, ξαναγύρισε μετανοημένος στὴν πατρίδα Θρησκεία.

315 καὶ 316. *Καλέ μου, ἀνάγγειλέ μου* ὁ W. Διόρθωσα σε *καλέ μας, ἀνάγγειλέ μας*, ἀφοῦ δικαστὲς εἶναι κι ὁ Λύκος κι ἡ Ἀλεποῦ.

317. *Μὴν ἀλημονήσης* ὁ W. Διόρθωσα *μὴν τὰ λημονήσης*. Ἡ ἐπαναληπτικὴ ἀπαραιτήτη.

320. *Τὸ νομοκάνονα* κ.λ. Τὰ τρία πρόσωπα τοῦ μύθου βρίσκονται σε βάρκα καὶ ταξιδεύουν. Ποῦ βρέθηκαν τὰ βιβλία, τὰ χαρτιά καὶ τὰ καλαμάρια; Ὁ ποιητὴς φροντίζει μ' ἐπιμέλεια γιὰ τὴ συνέπεια μέσα στὸ ἔργο του. Ἀλλὴ τέτοια ἀντίφαση μέσα στοὺς στίχους τῆς «Φυλλάδας» δὲ βρίσκεται. Παρακάτω, στοὺς στίχους 474 καὶ 531, βλέπομε πῶς ἡ Ἀλεποῦ κι ὁ Λύκος ἔχουν ἀποσκευές.

474. *Ἀφῆκα καὶ τὰ ροῦχα μου γεμάτα τὸ σακκὶ μου.*

531. *Ἐπῆρε καὶ τὰ ροῦχα μας καὶ ἐξεγύμνωσέ μας.*

*Υποθέτω πῶς ὁ ποιητὴς μᾶς ἀφήνει νὰ καταλάβωμε, πῶς τὰ παραπάνω σύ-

νεργα τοῦ ἱερ. ξεγετιστικοῦ ἐπαγγέλματος βρίσκονταν πάντα μέσα στὰ σακκιά ποὺ σήκωναν στοὺς νόμους τους, γιὰ νὰ χρησιμεύουν σ' ὥρα χρείας, ὅπως καὶ τώρα.

324. *Ἐγγράφως* ὁ W. Τὸ ἄφηρα Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει *ἐγγράφον*, ποὺ δὲ φαίνεται νὰ ἔναι λέξη πραγματική.

325. *Λέν εἶχε τί ποιήσῃ* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει *δὲν εἶχε τί νὰ ποίῃ*. Προτίμησα τὸ δεύτερο

327 - 342. Τὰ λόγια ποὺ λέει ὁ Γάϊδος στοὺς ξαγόμενά του ἔχουν κάτι τὸ πολὺ δραματικὸ μέσα στὴν κωμικότητά τους. Ὑστερα ὁ σκληρὸς καὶ ἀπειληχὺς τρόπος ποὺ δέχονται τὴν εἰλικρινῆ καὶ πονεμένη ἐξομολόγησή του τὰ δυὸ θηρία, μᾶς κάνει νὰ θυμηθοῦμε ὅτι μάθαμε γιὰ τὶς ἀνάγκαις τῆς Ἱερῆς Ἐξέτασης. Ὁ ποιητὴς τῆς «Φυλλάδας», ἀκολουθώντας τὸ «Συναξάρι», καὶ αὐτὸ τὶς ἰταλικὲς καθολικὲς πηγές του, καυτηριάζει κάτω ἀπὸ τὸ μανδύα τοῦ κωμικοῦ τὶς ἀντιχριστιανικὲς ἐνέργειες τῆς φοβερῆς ἐκείνης ἀργάνωσης τοῦ Μεσαίωνα.

328. *Μέσα τὸ μεσάνυχτον* ὁ W. Διόρθωσα σιὸ. *Στὸν κόπον ἔβανέ με* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει *στὸν κῆπον ἐπαιρνε με*. Προτίμησα τὸ πρῶτο.

330. *Μαρουλόφυλλα* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ.) σημειώνει καὶ *μαρούλια* μὲ τετρασύλλαβο τὸ *μαρούλια*, ἀλλὰ πάντα προτιμότερο ἀπὸ τὸ ἄτοπο *μαρουλόφυλλα*.

333. *Ἄνυχος* = ἐδῶ ἄσπληχνος, κακόψυχος.

334. *Κι ὥσὰν μὲ ἤθελαν ἰδεῖ* ὁ W. Ὁ Ξ. (Μ) σημειώνει καὶ *τὸ νὰ μὲ ἔβλεπεν ἰδεῖ* ποὺ εἶναι προτιμότερο = μόλις μ' ἔβλεπε, μὲ τὴ σημασία τῆς ἀόριστης ἐπανάληψης.

336. *Καὶ πόσον τὰ πλευρά μου* ὁ W. Δὲ δείχνει τὴν κακὴ συμπεριφορὰ τοῦ ἀφέντη. Γι' αὐτὸ ὁ στίχος χρειάζεται πιστεύω κάποια διόρθωση.

342. *Καὶ μὲ τὰ κρίματά μου* ὁ W. Διόρθωσα σε *κι ἐμὲ τὰ κρίματά μου*, ποὺ ἴσως νὰ ἔναι μόνο ἓνας καλύτερος τρόπος γραφῆς τῶν ἰδίων λέξεων. Νόημα: Ὅπως πρὶν ἀλληλοσυχωρεθήκατε σεῖς οἱ δυὸ, συχωρέστε καὶ ἐμένα τ' ἀμαρτήματά μου, τώρα ποὺ τ' ἀκούσατε.

344. *Μάνητα* = μανία ὅπως καὶ σήμερα. Λέγεται παρὰλλήλα τὸ ὄργητα.

345 - 350. Ἡ ἀπάντηση τῆς Ἀλεπούς εἶναι ἴσα - ἴσα κείνη ποὺ χρειάζεται. Τῆς τὴν ὑπαγορεύει ἡ ὑπεροπλία καὶ ἡ ἀνάγκη νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐπιθυμητὴ ρῆξιν ποὺ θὰ ἐπιτρέψῃ στὰ θηρία νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σκοπὸ τους. Ἐξυπνα καὶ ταιριασιὰ στὴν περίστασιν τὰ λόγια τῆς.

353 - 356. Καὶ στὴν ἀπάντησιν τοῦ Γαῖδαρου βλέπομε τὶς ἐκφραστικὲς ἱκανότητες τοῦ διασκευαστοῦ.

358 - 360. Οἱ τρεῖς στίχοι δείχνουν, πὼς αὐτὸς διευθύνει τὴν ἀνάκρισιν καὶ ἀντιπροσωπεύει τὴν ἐξουσία. Ἡ Ἀλεπούς δὲν εἶναι παρὰ ὄργανό του.

361. *Ἀφωρισμένε* ὁ W. Διόρθωσα σε *ἀφωρεσμένε*

369. *Κάμε νὰ τὸ κατέχης!* = κίτεχε! Πιρόκειται γιὰ συνηθισμένη μορφὴ τῆς προσταχτικῆς, ποὺ συναντοῦμε συχνὰ στὴν κρητικὴ γραμματεία.

372. *Τὸ μάτι βγαλμένον* ὁ W. Διόρθωσα σε *τὸ μάτι σου βγαλμένον*.

Νὰ ναι κομμέν' ἡ χέρα σου τὸ μάτι σου βγαλμένον.

Ὁ στίχος παρέχει σαφὴ πληροφορία γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τέτοιων ποινῶν, δηλ. τυφλώσεων καὶ ἀκρωτηριασμῶν, κατὰ τὸ μεσαίωνα, σύμφωνα μὲ γραπτὰ νόμους καὶ ἔθιμα βαρβαρικά.

375. *Ὅμως* δὲν ἔχει ἐδῶ τὸν τόπο του, γιατί δὲν ὑπάρχει ἀντίθεση μὲ τὰ παραπάνω. Διόρθωσα σε *ὅπως* μὲ χρονικὴ σημασία. Νόημα: Μόλις ἀπάγγειλαν τὴ θανατικὴ του καταδίκην, πρῶτα ἀναστέναξε: *ὦ κακὴ ὥρα ποὺ ἔτον!*

κι ὕστερα·

παρμερᾷ δὲ Γάδαρος τὸν Λύκο καὶ τοῦ λέγει.

381. *Δὲν θέλω νὰ τὸ κρύψω*· στὴ φράση ὑπάρχει καὶ ἡ ἔννοια τοῦ *θέλω* καὶ ἡ ἔννοια ἐνὸς καθαρῶς μέλλοντος. *Θέλω νά, θὲ νά, θὰ* - ἦταν οἱ τρεῖς διαδοχικὲς βαθμίδες, γιὰ νὰ φτάσωμε στὸ ἀγκοῖνο σήμερα, μὰ ὅχι μοναδικὸ γιὰ τὸ σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντος μόριο, *θὰ*. Λέγονται ἀκόμα κατὰ τόπους καὶ τὸ *θέλω νά* καὶ τὸ *θὲ νά*. Στὴν Κρήτη ἄμα ρωτοῦν, *λένε* : *Νὰ πᾶς θές* ; = *θὰ πᾶς* ; *Νὰ πᾶμε θέμε* (ἐκεῖα ποῦ 'παμε) ; = *θὰ πᾶμε* ; Καὶ στὴν ἀπάντησι : *Νὰ πάω θέλω* = *θὰ πάω*.

385. *Ἐγὼ δὲ W.* Διῶρθωσα σε *κι ἐγώ*. Δηλαδὴ ὅπως ὁ ἀμαρτωλὸς τῆς παρβολῆς τῶν δέκα ταλάντων, ποῦ ἔκρυψε στὴ γῇ τὰ τάλαντα - χάρες ποῦ τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεός. *Εἰς τὸν καιρὸν ἐκεῖνο* δηλαδὴ κατὰ τὴ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. Ἡ φράσις παρμένη ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιο.

386. *Σὰν δὲ W.* Ὁ Ξ. (M.) σημειῶναι ὅς ποῦ φυσικὰ *θὰ* 'πρεπε νὰ γραφτῇ ὡς. Ἀλλὰ τὸ *σὰν* εἶναι προτιμότερο.

387. *Τὸ λοιπονιθές*. ἡ λέξις τούτῃ στὴ θέσι τοῦ ἀπλοῦ *λοιπὸν* σημειώνεται ἀπὸ τὸν Ξ (M.) καὶ φαίνεται παλιὰ καὶ γνήσια τοῦ διασκευαστῆ τῆς «Φυλλάδας». Ἀκούεται συχνὰ σήμερα ἀντὶ τοῦ σκέτου *λοιπὸν*, τὸ *λοιπὸν* ἢ τὸ *λοιπονίς*. Ἀλλὰ τὸ *λοιπονιθές* ὄχι. Φαίνεται κάπως σὰν ἐπέχτασι τοῦ *τὸ λοιπονίς*. Ὁ W. γράφει *τὸ λοιπὸν ἂν θές*, ποῦ, πιστεύω, εἶναι παρσμορφωσις τοῦ *τὸ λοιπονιθές* καὶ τὸ ἀπόρρητον, ἂν καὶ ξενίζει λιγώτερο. Φαίνεται νὰ σχηματίστηκε κατ' ἀναλογία πρὸς τὰ *μαθές, ποθές* (= *πουθενά*, ἀλλὰ καὶ κάπου' ἐκεῖα ποθές = ἐκεῖ κάπου), *ἐχθές*, ὀπροχθές.

392. *Ροπήν* ὁ βαρβαρισμὸς ἀντὶ *ριπήν*, συχνὸς καὶ σήμερα.

395. *Μὴ γνοὺς τὴν πονηρίαν*· δανεισμένο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν τὸ *μὴ γνοὺς*, ποῦ χρησιμοποιεῖται δῶ σὰ *θηλυκὸ* ἀπὸ ἀγνοία τῆς γραμματικῆς.

406. *Ἐγροίκησε ὁ W.* Ὅμως χρειάζεται παρατατικὸς, γιὰτὶ ὁ Γαῖδαρος ἄκουγε γιὰ ὥρα τὸ Λύκο, *νὰ στέκη, νὰ τοῦ γελᾷ, νὰ τοῦ μουρμουρίζῃ, νὰ τοῦ λέγῃ μὲ τὰ γλυκὰ τὰ λόγια*, (ἀλλάζοντες ξαφνικὰ συμπεριφορὰ). Διῶρθωσα *ἐγροίκανε*, ποῦ φαίνεται πὼς δὲν ἄρесе στοὺς μὴ Κρήτες ἀντιγραφεῖς καὶ τὸ *χάλασαν*. Εἶναι ὅμως γνήσιος παλιὸς τύπος κρητικὸς. Ἀπὸ τὰ πρὶ κωμικὰ μέρη τῆς «Φυλλάδας» — τούτῃ ἡ ξαφνικὴ καὶ ὀλοκληρωτικὴ μεταβολὴ στὴ διαγωνιῇ τῶν θεριῶν ἀντίκρου στὸν πονηρότερο ἀπ' αὐτὰ Γαῖδαρο.

408. *Μοιρολόγια* ὁ W. ποῦ εἶναι ὁλότελα ἄτοπο. Διῶρθωσα σε *μωρολόγια* ποῦ εἶναι καὶ παλαιογραφικὰ δικαιολογημένο καὶ λογικὰ στὴ θέσι του.

410. *Νὰ σ' ἀβιζάρω τίποτες ἤρθα καὶ μὴ φοβᾶσαι !* Ὁ Λύκος βιάζεται νὰ γνωστοποιήσῃ στὸ Γαῖδαρο τὴν ἀλλαγὴν καὶ τοῦ λέει· *ἤρθα νὰ σοῦ πῶ κάτι, ὅχι γιὰ κακὸ σου, ὥστε θάρρος !*

411. *Ἐχθές* ὁ W. ποῦ δὲν εἶναι λογικόν, ἀφοῦ ἡ συνέντησις καὶ ἡ γνωριμία μεταξὺ τῶν δυὸ θεριῶν καὶ τοῦ Γαῖδαρου ἔγινε τὴν ἰδίᾳ μέρα. Διῶρθωσα σε *εὐθύς*, ποῦ εὐδῶδονε λαμπρὰ τὸ νόημα. Εὐτὺς δηλαδὴ σὰν τέλειωσε ἡ διαδικασίᾳ, λέει ὁ Λύκος, κάλεσα τὴν Ἀλεποῦ, μιλήσαμε ἰδιαιτέρη καὶ σε συχωρέσαμε γιὰ ὅλα. Ὁ Λύκος παρσσιωπᾷ τὰ σκληρὰ λόγια ποῦ εἶπαν καὶ οἱ δυό, καὶ τὴ θανατικὴ καταδίκη ποῦ τοῦ ἀπάγγειλαν. Τὰ ψέματα εἶναι χοντρά καὶ ἀδέξια εἰπωμένα. Μὰ ὁ Λύκος βιάζεται νὰ πετύχῃ τὸ σκοπὸν του καὶ δὲν κοιτάζει τίποτ' ἄλλο. Παραγνωρίζει ὁλότελα τὴν ἀντίληψιν τοῦ Γαῖδαρου.

419. *Νὰ μὴν περάσῃ σήμερον* ὁ W. Διῶρθωσα σε *νὰ μὴν περάσῃ ἡ σήμερον*, ποῦ ἴσως εἶναι ζήτημα γραφῆς. *Νὰ μὴν περάσῃ...* = *δὲ θὰ περάσῃ* (ἡ σημερινή

μέρα). *Νά σοῦ τὸ δείξω* = *θὰ σοῦ τὸ δείξω*.

420. *Τίποτες* = *κάτι τί. Θέλω νὰ σοῦ ζητήξω* = *θὰ σοῦ ζητήξω* κάποιον ἀντάλλαγμα.

421. *Νὰ μ' εὐλογήσης* = *θὰ μ' εὐλογήσης*.

422. *Νὰ μὴν τὸ μολογήσης ὁ W. Διώρθωσα νὰ μὴν τὴν μολογήσης*, ἀφοῦ πρόκειται γιὰ τὴ χάρη.

Στοὺς στίχους 423 καὶ 424 ἔχουμε τρεῖς φορὲς τὸ μέλλοντα ἔκφρασμένο μὲ ἀπλὸ *νά*. Ἐχομε καὶ στὸ Ρωτόκριτο, ὅπου τὸ *θὰ* σπανίζει ἀκόμη πολὺ, τέτοιο σχηματισμὸ τοῦ μέλλοντα.

426. *Τὸν σφόντυλα* = *τὸ λαιμό*. (Κοίταξε γλωσσάριο).

437. *Τέτοια τοῖς ἐκατάστησε ὁ W.* Δὲν ξέρομε αἰγούρα, ἂν θπῆρχαν κατὰ τὸ δέκατο ἔχτο αἰῶνα στὴ χρήση τύποι τῆς δοτικῆς. Στὴ γραμματεία βρίσκονται σὰ στοιχεῖα λόγια. Διώρθωσα τὸ *τοῖς* σε *τῶς* παλαιογραφικὰ πιθανό. Ἐκατάστησε διώρθωσα σε *ἐκατάστεσε*. Τὸ καταστένω λέγεται ἀκόμα στὴν Κρήτη μὲ τὴν ἐδῶ σημασία τοῦ καταφέρνω (κάποιο παιγνίδι σε κάποιον).

438. *Νὰ σεβῇ ὁ W.* Ὁ τύπος ἀμφίβολος καὶ τὸ πιθανὸ νόημά του ἀταίριαστο, ἂν πρόκειται γιὰ τὸ *εἰσβαῖνω* — *σεβαίνω*, ἀφοῦ ὅλοι κι ὁ Λύκος βρίσκονται πᾶνω στὸ πλοῖο. Διώρθωσα σε *ν' ἀνεβῇ*. Ἡ πρῶμη κι ἡ πλῶρα σ' ὠρισμένα ἱστοφόρα βρίσκονται λίγο ψηλότερα ἀπὸ *τ'* ἄλλα σημεῖα τοῦ πλοίου. Ψηλότερα *θὰ* πετύχαινε καλύτερα (ὅπως καὶ πέτυχε) τὸ σχέδιο τοῦ Γαϊδάρου, νὰ γκρεμίση τὸ Λύκο στὴ θάλασσα.

439. *Γονατιστὸ ὁ W.* Διώρθωσα σε *γονατιστός*.

445. *Ἡ βουλομένη χάρη ὁ W.* Διώρθωσα σε *ἡ βουλλωμένη χάρη* = τὸ σφραγισμένο, ἀπόρρητο χάρισμα.

447. *Κρεῖ τον ὁ W.* Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *κροῦ τον*. Καὶ τὰ δυὸ τύποι τοῦ κρούω. Τέτοιοι ὅμως τύποι τοῦ κρούω εἶναι ὁλότελα ἀνύπαρχοι, καί, χωρὶς αὐτό, τὸ *κροῦ τον* τοῦ Ξ. (M.) χαλνάει καὶ τὴ ρίμα. Διώρθωσα σε *κρεῖ τον* = τὸν χρεῖ. Τὸ ρῆμα χρεῖω εἶναι συνηθέστατο στὴν Κρήτη. Θὰ χρεῖω τὸν τοῖχο· ἔχρισε καὶ ἤχρισε τὸ πιθάρι, γιὰ νὰ μὴν ξεθυμαίνει τὸ κρασί· χρεῖσε τὸν πυρόμαχο, γιατί σιμώνουν οἱ σκόλες! Φαίνεται πὼς οἱ παλιοὶ ἀντιγραφεῖς, μὴ νιώθοντας τὴ λέξη, τὴ μετέτρεψαν κι ἔμεινε στὶς ἔκδοσες τὸ λάθος, ὅπως καὶ σε τόσες ἄλλες περιπτώσεις.

449. *Νὰ τόνε πνίξη θέλει ὁ W.* Διώρθωσα σε *μέλλει*. Ἀποφεύγεται μὲ τὴ διόρθωση ἡ ἐπανάληψη τῆς ἰδίας λέξης ἀπάνω στὴν ὁμοιοκαταληξία. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ μέλλοντα μὲ τὸ ρῆμα μέλλω — συχνότατος ἀκόμα στὴν Κρήτη. Λέμε: Ἴντα μέλλει νὰ γενῇ; Ἴντα τοῦ μέλλεται νὰ πάθῃ! κ.λ.

451. *Καὶ εἶδεν ἡ κυρά Ἀλουποῦ ὁ W.* Διώρθωσα σε *Σὰν εἶδεν ἡ κυρά Ἀλουποῦ*.

456. *Ἐξωματζουκῶνει καὶ ξεματζουκῶνει ἡ ξεματζουρῶνει* λέγεται γιὰ τὰ ζῶα τοῦ εἵδους, ἅμα βρίσκονται σ' ὄργασμό. Ἡ λέξη ἐτυμολογικὰ πρέπει νὰ συναφθῇ μὲ τὸ πανελλήνιο ματσούκι.

458. *Μπουσδονγένη*· ἀβέβαιης ἐτυμολογίας καὶ σημασίας ἡ λέξη. Πιθανὸ νὰ ᾔχη σχέση μὲ τὸ πόση. Ἀναφέρεται καὶ στὸ «Συναξάρι», ἀπ' ὅπου τὴν πήρε ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδας». Ἴσως πρόκειται γιὰ ὄπλο. *Νὰ τὴν δώσῃ* ἡ αἰτιατικὴ *τὴν* ἀντὶ δοτικῆς — χρῆση σπάνια στὴν Κρήτη, ὅπου ἡ γενικὴ κατὰ κανόνα ἀντικαθιστᾷ τὴ δοτικὴ. Πέσ' το τοῦ πατέρα σου· δῶσ' το τοῦ Γιώργη· γράψε τῆς μάνας σου· ἄκουε τῶ γονέω σου! Διώρθωσα σε *τῆς*.

475. *Μόνοι ὁ W.* Θὰ ἔπρεπε νὰ γραφτῇ *μόνε*. Στὴν Κρήτη — ἄγνωστο.

Διώραθωσα σε *μόνο*.

487. *Πῶς ὑπάγεις*; = πῶς πᾶς στήν ὑγεία σου; Τὸ ρῶτημα λέγεται ἀπὸ τὴν Ἀλεποῦ σαρκαστικά.

488. *Πῶς κατατάγης*; = πῶς ἡσύχασες ἔτσι ξαφνικά; Κωμικά τὰ ρωτήματα τῆς Ἀλεποῦς. Τὸ κατατάσσω (κατατάσσομαι) — συχνότατα καὶ σήμερο. Λέγεται γιὰ ἓνα πολὺ ἄταχτο παιδί, πῶς δὲν κατατάσσει! = δὲν ἡσυχάζει μιὰ στιγμή! Τὸ μέσο δὲν εἶναι στὴ χρῆση, μὰ ἡ σημασία τοῦ παθητικοῦ ἀόριστου σαφής.

490. *Κι ἀπὸ τὴν σήμερον ποσῶς* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *κι ἀπὸ τὴν σήμερον μεροῦ*, ποὺ εἶναι εἶδος παρήχησης λογοπαιχτικῆς, ὅπως τὸ κοινὸ *τὴ σήμερον ἡμέρα*. Προτίμησα τὴ γραφὴ τοῦ W., γιατί δὲν παραξενεύει, ἂν καὶ ἡ ἄλλη γραφὴ δὲν εἶναι *κι* ὁλότελα ἀπορρίψιμη. *Μὴ παντυχαίνεις* ὁ W. Διώραθωσα σε *μὴ παντεχαίνεις*, γιατί πιστεύω, πῶς πρόκειται γιὰ ἔχταση τοῦ (ἀ)παντέχω = περιμένω. Παντυχαίνω ρῆμα δὲν ὑπάρχει.

Ἀπὸ τὸ στίχο 503 ἴσαμε τὸ τέλος οἱ συνεταιῖροι ρίχνουν ὁ ἓνας στὸν ἄλλο τὶς εὐθύνες τῆς συμφορᾶς τους, πρᾶμα ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἠθικὸ ἐπίλογο τοῦ μύθου.

504. *Κοντραπάντα* ὁ W. Διώραθωσα σε *κονταμπάντα*.

508. *Μαθητεύτρα* ὁ W. Στὸ στίχο 104 ἔχομε *μαθεύτρα* ὁ W. Ἡ σημασία καὶ τῶν δυὸ τύπων τῆς λέξης εἶναι μιὰ. Ἡ Ἀλεποῦ περιφρανεύεται πῶς ἔκαμε δασκάλα τοῦ βασιλιᾶ Λέου τοῦ Σοφοῦ. Ὁ Krumbacher φαντάζεται πῶς οἱ λέξεις σημαίνουν *μαθήτρια*. Ὁ σοφὸς νεοελληνιστὴς δὲν εἶχε τὸ αἶσθημα τῆς γλώσσας, ποὺ θὰ τὸν ὠδηγοῦσε μὲ ἀσφάλεια σιτὴ σωστὴ κατανόηση. Τὸν γέλασε ἡ ταυτότητα τῆς ρίζας στίς λέξεις *μαθεύτρα*, *μαθητεύτρα* καὶ *μαθήτρια*.

510. *Φραντζιασμένη* μὲ τὴ γαλλικὴ ἀρρώστεια, τὴ σιφιλίδα. Ἦταν φαίνεται γνωστὴ ἀπὸ τότε *κι* ἴσως ἀναφέρεται μιὰ φουρὰ στὸ Στέφανο Σαχλίκη.

511. *Ἐξεμνάλισες* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *ἐξεμαύλισες*, ποὺ τὸ προτίμηση.

521. *Καλὰ καὶ* ἀντιθετικὴ ἢ ἔνδοτικὴ πρόταση εἰσάγουν οἱ δυὸ λέξεις. Σήμερον λέγεται ἂν *καλὰ καὶ* ποὺ θυμίζει τὸ ἰταλικὸ *sebbene*.

523. *Εἶδες πολλὴν τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακοφαντιά μας* ὁ W. *Εἶδ' ὁ Θεὸς τὴν ἀδικιὰ καὶ τὴν κακογνωμίαν μας* σημειώνει ὁ Ξ. (M.). Τὸ δεύτερο προσιμότερο ἀπὸ κάθε ἀποψη *κι* τὸ προτίμηση. Ἡ λέξη *κακοφαντιά* μοῦ φαίνεται ὁλότελα ἀνύπαρχη.

524. *Τὴν ἀτοπίαν* ὁ W. Εἶναι πολὺ μαλακὸς ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς δράσης τῶν θηρίων *κι* εἶναι ἀδύνατο νὰ ἔγραψε ἔτσι ὁ διασκευαστὴς τῆς «Φυλλάδος». Διώραθωσα σε *ἀνομιαν*.

525. *Τοῦ ἔδωκαν* ὁ W. Διώραθωσα τοῦ *ἔδωκεν*.

527. *Νὰ μᾶς καταμυνώσῃ* ὁ W. Πιστεύω, πῶς ἡ λέξη δὲ σχετίζεται μὲ τὴ μύτη παρὰ μὲ τοὺς μίτους, τὶς κλωστές = νὰ μᾶς καταμπλέξῃ, νὰ μᾶς καταμπερδέψῃ. Ὁ μίτος, τὸ δίμιτο κ.λ. κοινότατα στήν Κρήτη.

533. *Καὶ μὲ τὴν φρόνησίν του* ὁ W. ποὺ δὲν εὐοδώνει τὸ νόημα. Διώραθωσα καὶ *εἰς τὴν φρόνησίν σου*.

536. *Πρέπει σου, τοῦτο πῶκαμες* ὁ W. Ὁ Ξ. (M.) σημειώνει *πρέπει σ' εἰδοῦ το πῶκαμες*, ποὺ εἶναι καλύτερο.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι Ο

Τ Ω Ν Ι Δ Ι Ω Μ Α Τ Ι Κ Ω Ν, Ξ Ε Ν Ω Ν, Κ. Α. Λ Ε Ξ Ε Ω Ν

Ἀβιζάρω καὶ Ἀβιζέρνω = εἰδοποιῶ, πληροφοροῶ. Ἀπὸ τὸ Ἰταλικὸ *avvisare* μὲ τὴν ἴδια σημασία.

Ἀδεια, ἡ = εὐκαιρία. Πάντοτε δισύλλαβο.

Ἀμπώθω, μπώθω, θά μπώξω, ἔμπωξα καὶ ἤμπωξα = σπρώχνω, ὠθῶ, ἀπωθῶ.

Ἀναθυβάνω καὶ Ἀναθυβάλλω = μιλῶ γιὰ κάτι περασμένο, ἀναφέρω. Οὐσιαστικὸ Ἀθυβολή. Ἡ λέξη σχηματισμένη μὲ συμφυρμὸ τοῦ ἀναμιμνήσκομαι μὲ τὸ θυμοῦμαι.

Ἀνατιμώνω = ἀτιμάζω μὲ λόγια, προσβάλλω, βρίζω.

Ἀπείς = ἀφοῦ. Φέρεται καὶ ἀπείτοις. Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα *εἶπε*, *εἶπε* τοι.

Ἀπελατίκι(ον), τὸ = ὄπλο ποὺ κρατοῦσαν οἱ ἀπελάτες στὸ βυζαντινὸ στρατό.

Ἦταν ξύλινο καὶ εἶχε σχῆμα κορύνας.

Ἀπλώνω = ἀπλώνω τὸ χέρι γιὰ νὰ πιᾶσω κάτι.

Ἀπομυρῶνω = μυρῶνω στὸ τέλος τῆς ἐξομολόγησης. Γίνεται τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ, ὅταν οἱ πιστοὶ ἐτοιμάζονται γιὰ τὴ μετάληψη.

Ἀποσώνω = φτάνω σ' ἓνα τέρμα, σ' ἓνα σκοπὸ. Ἀλλὰ καὶ δίνω ἀπόκριση.

Βιγλίζω = κρατῶ βάρδια, φυλάσσω ἔνοπλος. Παράγωγο τοῦ βίγλα, (ἰταλικά *vigila*) = σκοπός, φρουρός.

Βουλλώνω = σφραγίζω κάτι κλειστό, ἀσφαλίζω μὲ σφραγίδα. Ἀλλὰ καὶ ἀπλᾶ σφραγίζω.

Βούλομαι = θέλω, ἐπιθυμῶ, ὅπως στὰ ἀρχαῖα.

Γράμμα, τὸ = περιληπτικὰ τὰ γράμματα, ἡ παιδεία.

Γροικῶ = ἀκούω, ἀλλὰ καὶ καταλαβαίνω, ὅπως τὸ Ἰταλικὸ *intendere*.

Δαμάκι = λιγάνκι. Ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δάγμα δάγματος = δαγκωνιά.

Διάφορο, τὸ = τὸ ἐμπορικὸ κέρδος, ὁ τόκος δανεικῶν χρημάτων.

Εἰς μὴδ = μὲ μιᾶς. Προγενέστερος τύπος τοῦ ζειμιὸ καὶ μεταγενέστερος τοῦ εἰς μίαν = «διὰ μιᾶς».

Ἐνδύω = ἐπενδύω μετρητά, ἀγοράζω ἀκίνητα ἢ ἐμπορεύομαι γιὰ κερδοσκοπία.

Ἐξαγορία, ἡ = ξαγόρεμα, ξεμολόγημα, ἐξομολόγηση.

Ἐξωματίζουκῶναι ἢ ξεματίζουκῶναι = γιὰ ὑποζύγια οὐ βρίσκονται σὲ ὄργανο.

Θαρρῶ = βασίζομαι, ἔχω θάρρος σε κάποιον Ἀλλὰ καὶ νομίζω.

Θρύβω = θρυμματίζω, κομματιάζω. Κατὰ τὸ ἀρχαῖο θρύπτω, θρύπτομαι.

Κακομάζαλος = κακόνυχος, κακοτυχεμένος, κακορίζικος. Ἡ λέξη δὲ λέγεται πιά, μὰ βρίσκεται στὰ κείμενα πολὺ συχνὰ κι εἶναι ἄγνωστης ἐτυμολογίας.

Κανακίζω = χυϊδεύω μὲ τὸ χέρι ἀνθρώπους καὶ ζῶα. Ἀγνωστης ἐτυμολογίας.

Καταλόγι, τὸ = διήγηση, ἀνέκδοτο. Κατὰ τὰ παραλόγι, παραλογή, παραλαγή.

Καταβολώνω καὶ ἀπλᾶ σβολώνω = κάνω κάποιον ἀνάπηρο ἀπὸ τὸ ξύλο, ξεκά-
νω στὸ ξύλο.

Κατασταίνω = καταφέρνω, φέρνω σε τέλος κάτι δύσκολο ἢ δυσάρεστο. «Μοῦ κατάστεισε μιὰ δουλειά!»

Κατατάσσω, ἐκατάταξα = ἡσυχάζω ὕστερα ἀπὸ μεγάλη ταραχή. Ὁ παθ. ἀόρ. β' ἐκατατάγηκα δὲ λέγεται, μὰ τὸ νόημά του εἶναι σαφές. Πῶς ἐκατατάγης; = πῶς, ὕστερα ἀπὸ τόσα σκέδια, νὰ φᾶς τὸ γάϊδαρο καὶ νὰ πάρῃς τὸ χάριμά του, τώρα ἡσυχάσες;

Κοντεύω καὶ τὸ ἀπρόσωπο *κοντεύει*, *ἐκόνטיפε* = παρὰ λίγο νά . . . Π. χ. Ἐκόνטיפε νά πέσω = παρὰ λίγο νά πέσω.

Κοντραμπάντα, τὰ = λαθρεμπόρια. Ἐκ τὸ ἰταλικὸ *contrabbando*. Ἐδῶ πονηριές, καλπονόθευες, ματσαράγκες.

Κοπανιά, ἡ = χτύπημα δυνατό. Κοινότατο καὶ τὸ κοπανίζω στὴ σημασία τοῦ δέρνω.

Λιμιώνας, ὁ = λιμάνι.

Λοιπονιθές = λοιπόν. Κοίταξε σημείωση στίχου 387.

Λωβός = λεπρός. Λέγεται καὶ *λουβιάρης*. Ἐδῶ μὲ τὴ σημασία τοῦ μυσαλοκομμένος, βλάκας, ἡλίθιος.

Μαγαρισμένος = ἀκάθαρτος σωματικὰ καὶ ψυχικά. Ἡ λέξη ἀκούεται ἀκόμα συχνότατα σὰ βρισιά.

Μαθητεύομαι = «διαπαιδαγωγοῦμαι», σπουδάζω, γίνομαι ἄνθρωπος.

Μακελεύω = σκοτώνω, ξεκάνω. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *macellare* = σκοτώνω ἐπὶ ζώων, σφάζω. Λέμε καὶ *μακελλάρης* = ὁ σφάχτης, ὁ δήμιος. Ἰταλικά *macellaio*.

Μανουάλι = κεροστάτης τῆς ἐκκλησιᾶς.

Μαυλίζω = διαφθείρω μὲ ταξίματα. Λέμε καὶ *μαυλιστής*, *μαυλίστρα*.

Μεταγνώθω = μετανιώνω. Ἀπὸ τὸ μεταγιγνώσκω.

Μολογῶ = δίδω μαρτυρία, καταγγέλλω. Λένε τὰ παιδιά μεταξύ τους. Μὴ μὲ μολοήσης! = μὴ μὲ μαρτυρήσης! Ἐδῶ στὴν ἄλλη του σημασία, τοῦ παραδέχομαι, ὁμολογῶ.

Μοναῦτα = εὐθύς, μὲ τὸ πρῶτο. Δὲ λέγεται σήμερα.

Μονιτάρον καὶ *δλομονιτάρον* = μαζί, ὅλα μαζί, χῦμα τὰ λόγια κι οἱ βρισιές.

Μπαλλόττια, ἡ = τὸ σφαιρίδιο ποὺ χρησιμοποιοῦν στὶς ἐκλογές, ὁ ψήφος. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ballotta*. Πρβλ. καὶ τὸ γαλλικὸ *ballottage*.

Μπουμπάρδα, ἡ = τὸ κανόνι.

Μπουδουγένι, τὸ = ἄγνωστη ἡ ἔτυμολογία κι ἡ σημασία τῆς λέξης. Ἴσως μέλος τοῦ κορμιοῦ. Τὸ πρῶτο συνθετικὸ θυμίζει τὸ πόσθη. Ὅσο ξέρω, δὲ φέρεται σ' ἄλλα κρητικὰ κείμενα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ «Φυλλάδα» καὶ τὸ «Συναξάρι».

Νοβέλλα = περιπέτεια, κακοτυχία. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *novella* = διήγηση, διήγημα, νουβέλλα.

Ξεβγάνω = ἐξοντώνω, σκοτώνω, βγάζω ἀπὸ τὴ μέση. Πυθητικὸ του εἶναι τὸ ξεβγαίνω. Τὸ πρῶτο προέρχεται ἀπὸ τὸ ἐκβάλλω· τὸ δεύτερο ἀπὸ τὸ ἐκβαίνω.

Ξελαιμίζω = κόβω τὸ λαιμὸ κάποιου, σφάζω, σκοτώνω. Τὸ λένε καὶ γιὰ μιά πρακτικὴ θεραπεία τοῦ λαιμόπονου. «Ξέρει καὶ ξελαιμίζει!»

Ξυλοσοφῶ = φιλοσοφῶ χωρὶς νὰ εἶναι δουλειά μου.

Ὅμνέγω = ὀρκίζομαι. Ἀπὸ τὸ ὄμνυμι, ὅπως καὶ τὰ ὁμάνω, ἁμνόγω, ὁμνέω, μνέω.

Ὅρδινιά = ταχτοποίηση, διευθέτηση, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordine*.

Ὅρδινιάζω = ταχτοποιῶ, διευθετῶ, ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *ordinare*.

Ὅρεγομαι καὶ *ρέγομαι* = εὐχαριστοῦμαι, «τέρπομαι». Κυριολεκτεῖται στὴ φυσικὴ τέρψη. Ἀλλὰ καὶ γενικά μου ἀρέσει κάτι. «Πῶς τότε ρέγομαι νὰ μιλή!»

Παραμερῶ = παραμερίζω κάποιον, μὲ ἐνεργητικὴ σημασία. Παίρνω κάποιον κατὰ μέρος γιὰ νὰ τοῦ μιλήσω.

Πατερμά, τὰ = οἱ προσευχές, κατέχταση ἀπὸ τὴν κυριακὴ προσευχή. Ἡ λέξη

σημαίνει καὶ τὸ κομπολόι πού κρατοῦν οἱ ἱερωμένοι, ἀλλὰ ἡ τέτοια χρή-
ση της ὄχι γενική.

Πιδεξέομαι καὶ πιδεξεύομαι = κάνω κάτι μ' ἐπιδεξιότητα. Βάζω κάτι σε τάξη
μὲ μαστοριά, καταφέρνω.

Πίτροπος = ἀντιπρόσωπος, ἀντικαταστάτης.

Ποδότας = πιλότος, τιμονιέρης ἱστιοφόρου. Ἰταλικῆς προέλευσης ἡ λέξη.

Πονέντες = δυτικός ἄνεμος. Ζέφυρος. Τὰ δυτικά, «αἱ δυσμαί». Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ
ponente.

Πράσσω = δίνω καὶ παίρνω, συναλλάσσομαι, ἔχω σχέσες μὲ ἄλλους, φιλικές,
ἐμπορικές, κ.λ. Παροιμία: «γιαὶ πράξε καὶ μετὰπραξε, γι' ἀπὸ τὸν κόσμο
λεῖπε!»

Σάν = ὅπως καὶ ὅταν, μὲ τὴ χρονικὴ καὶ μὲ τὴν τροπικὴ σημασία.

Σκιός, τὸ = σκιά, ἥσκιος, ἥσκιωμα.

Συβάζομαι = ἔρχομαι σε συμφωνία με κάποιον. Ἀλλὰ καὶ «συγκατανεύω», συμ-
φωνῶ γιὰ κάτι πού μοῦ ζητοῦν.

Σφόντυλας, ὁ = σπόνδυλος (μ' ἐναλλαγὴ ἀνάμεσα στ' ἀντίστοιχα φ - π καὶ τ - δ)
λαιμός, ὅπου ὁ πρῶτος σπόνδυλος κι ἡ κορφὴ τῆς σπονδυλικῆς στῆλης.

Συντυχαίνω = μιλῶ, κουβεντιάζω.

Τραμουνιάνα, ἡ = ὁ βορρῆς κι ὁ βόρειος ἄνεμος. Ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ *tramontana*.

Τσιλιμπουρδῶ = ἀόριστη ἡ σημασία του. Τὰ δυὸ συνθετικά του φανερώνουν
ἀκατονόμαστες φυσικὲς λειτουργίες. Συμπεριφέρομαι μὲ ἀναίδεια, μὲ βα-
ναυσότητα κ.τ.τ.

Φραντσιασμένος = ἴσως ὁ ἄρρωστος ἀπὸ τὸ *mal de France*. Ὑπάρχουν ἔνδει-
ξεις, πὼς ἦταν ἀπὸ τότε γνωστὴ ἡ σιφιλίδα.

Φρενίτης = τρελλός, μανιακός, «ἐκτὸς ἑαυτοῦ».

Χρίω, *χρίσω*, *ἔχρισα* καὶ *ἤχρισα* = ἀλείφω, «ἐπιχρίω», πασαλείβω.

Χύση, ἡ = ἡ ἀβαρία, τὸ ρίξιμο στὴ θάλασσα μέρους τοῦ φορτίου τῶν πλοίων
γιὰ ἀλάφρωμα σ' ὦρα φουρτουνάς.

Χωρῶ = μπαίνω κάπου λεύτερα, δικαιωματικά, μὲ χωρεῖ ὁ τόπος.

Ὡστς = ὥσπου.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ